

ד"ר גרשון גרמן

# במעגלותיה של פרשה

שיחות על פרשות השבוע

בראשית - ויקרא



אור עציון ספרי איכות תורניים  
המכון התורני ע"ש ר' יצחק וחנה סטרולוביץ'

# תוכן העניינים

דברי הקדמה, הערכה וברכה ..... טו

בראשית המעגלות ..... 1

## חומש בראשית

### פרשת בראשית

9. א. יסוד הזוגיות בבריאה – ייחוד ואחדות הבורא .....

אבן הפינה: ה' אחד ושמו אחד – אין עוד מלבדו | שעיר ראש חודש – כפרה לקדוש ברוך הוא | שמחת חתן וכלה | "זכו – שכונה ביניהם, לא זכו – אש אוכלתם" | חתן וכלה צריכים שימור | עונשה של איזבל | הקב"ה עוסק בזיווג זיווגים | פטירת אחד מבני הזוג | מיתת שרה והספדו של אברהם | נישואי יצחק ורבקה | הכרובים על כפורת ארון העדות בקודש הקודשים | אישה לכוהן גדול ביום הכיפורים | מיתת בני אהרון – נדב ואביהוא | יום הכיפורים וט"ו באב | קשים גירושין | שיר השירים – קודש קודשים | "מסוגל ליחיד בדורו" | "המראות הצובאות" בכניסה למשכן | מחיקת מגילת הסוטה | שלום בין איש לאשתו גובר על מידת קל וחומר | שלום-בית קודם לפרסומי נישואין | תורתו לא הצילתו משפגע בשלום הבית | הקדמת מצות חליצה למצות ייבום בנשוי | הקשר בין הקב"ה לעם ישראל כחתן וכלה | הקב"ה עושה שושבינות לאדם הראשון | עשיית הכרובים | "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" | היטמאות כוהן לאשתו ולאחותו הבתולה במותן | "האשה הכשית אשר לקח" | "ויהיו ימי יצחק" | "די מחסורו אשר יחסר לו" – "זו אישה" | חופה דוחה קבורה ואבלות על אב ואם | "מצוה בה יותר מבשלוחה" | "וכללו בזיווגים" | "וציוונו על העריות" | הבעל יורש את אשתו

48. ב. האדם והאדמה – ייעוד הבריאה והגשמתו .....

אדם הראשון | קין | נח | אברהם | יצחק | יעקב ועשו | יעקב | "יוסף נזיר אחיו" ו"יהודה גבר באחיו" | משה רבנו | אהרון הכוהן | בחירת ישראל

### פרשת נח

81. "מי נח" – ברית בלתי מותנית .....

### פרשת לך לך

85. א. זכותנו על ארץ ישראל .....

הזכות ההיסטורית | השקפת התורה

91. ב. עבדות מצרים ועבודת ה' – ברית בין הבתרים .....

## פרשת וירא

95. א. "צדקה ומשפט" ו"דרך ה'". . . . .  
דור המבול ודור הפלגה | נמרוד ואברהם | חוקי סדום | סכנה להידרדרות  
במשפט האנושי | סולם יעקב ומגדל בבל
102. ב. מלכות בית דוד – שורשים בסדום . . . . .  
דוד המלך – ייעודה של הבריאה | סגולתו של דוד בתפילת איתן האזרחי | היכן  
מצאתי את דוד עבדי? – בסדום! | בנות לוט – תכלית מפעל ההצלה בסדום |  
חבלי קליטה | אדמוני עם יפה עיניים – שררה והלכה
109. ג. כריתת ברית עם עמי הארץ – ביקורת חז"ל על האבות ומשמעותה . . .  
ברית יעקב | ברית יצחק | ברית אברהם | עמדת חז"ל – ביקורת נוקבת |  
משמעותה של ביקורת | אין שלמות במעשיו של האדם | פעילות אנושית חרף  
הבטחה א-לוהית
118. ד. משפטה של סדום – אברהם נוטל חלק במשפט הא-לוהי . . . . .  
הרקע למשפט סדום | שיתוף אברהם במשפט סדום | אופי המשפט הא-לוהי |  
אברהם נרמז להתערב במשפט | סיום המשפט

## פרשת חיי שרה

127. א. "ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה" . . . . .
130. ב. "ולקחת אשה לבני ליצחק" . . . . .  
תהליך של פירוד וברירה | המלכוד | תהליך הלקיחה של רבקה

## פרשת תולדות

135. . . . .  
הבכורה הטבעית והבחירה הא-לוהית  
הבכורה הטבעית | הבחירה הא-לוהית

## פרשת ויצא

149. . . . .  
עקדת האבות – אברהם, יצחק ויעקב  
עקדת אברהם ויצחק | עקדתו של יעקב

## פרשת וישלח

161. א. "וישלח יעקב מלאכים" – "מלאכים ממש" . . . . .
164. ב. "עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ" – הסכם יש לקיים! . . . . .
167. ג. פגישת יעקב ועשו – ביקורת חז"ל . . . . .  
לימוד הנהגה מפעולות יעקב | ביקורת על פעולות יעקב | מחלוקת? | מורכבות  
העולם | האמת והשלום | מדקדק עם סביביו

## פרשת וישב

- 177..... "וישלחו מעמק חברון" – "וירא את העגלות"  
השליחות | ממד הסכנה | יעקב איש השלום | התמודדות יעקב עם האסון |  
יישוב ההדורים

## פרשת מקץ

- 189..... "ויכירם ויתנכר אליהם"

## פרשת ויגש

- 193..... א. "ולא יכל יוסף להתאפק"  
מטרת התנכרותו של יוסף | השבירה הראשונה | השבירה השנייה | השבירה  
השלישית | תפילותיו של יעקב
- 197..... ב. "אל תרגזו בדרך"  
ג. פגישת יעקב ויוסף – היתממש החלום?  
פשר התנהגות יוסף | פשר התנהגות יעקב | סגירת מעגל | קריאת שמע |  
התממשות החלום

## פרשת ויחי

- 207..... א. "למה פרשה זו סתומה?"  
עיניהם וליבם של ישראל | סילוק ההשגחה במות יעקב | ניצני השעבוד  
ומבשריו | התפתחות הדרגתית
- 214..... ב. "בן זקונים" – "ויקרא בהם שמי ושם אבותי"  
העברת הבכורה ליוסף | שאלות על נוסח הברכה ומקומה | שתי ברכות עם  
תכלית שונה | בחירת האבות | המלאך הגואל אותי | הברכה ליוסף
- 223..... ג. "חסד ואמת"  
מושגים מנוגדים | משמעות הצירוף: "חסד ואמת" | המעפילים | ירדת יעקב  
מצרימה | אסתור המלכה | שידוכי יצחק ורבקה | בקשת יעקב

## חומש שמות

## פרשת שמות

- 233..... מלך מצרים המתחכם – החדש והמתחדש  
"ויקם מלך חדש" | הצורך בהתחכמות | דרך ההתחכמות

## פרשת וארא

- 241..... "ואזכר את בריתי" – שעבוד מצרים ועבודת ה' | "שמעתי את נאקתם" | "בזכות הקרבנות" | דווקא משה

## פרשת בא

- 249..... א. "החדש הזה לכם" – במה התקשה משה?  
254..... ב. קודקודי משולש הגאולה – הדמים והבית | דם מילה ודם פסח | הבית | שלושת עוגני גאולת מצרים | "ויעש להם בתים"

## פרשת בשלח

- 261..... א. שירת גאולים ותשתיתה האמונית | ארבע אמונות | אמונת מצרים | אמונת ים סוף | אמונת סיני | אמונה לעתיד לבוא  
274..... ב. "בלב אחד – כאיש אחד"

## פרשת יתרו

- 279..... "כי בדבר אשר זדו עליהם" | מידה כנגד מידה | "שלח עמי ויעבדני" | רדיפת פרעה אחר ישראל | הטעיית פרעה – מידה כנגד מידה

## פרשת משפטים

- 289..... א. צדק סטנדרטי וצדק אינדיבידואלי | חשיבתו של משה | הוראת המשפט והשיפוט עצמו | צדק סטנדרטי | צדק אינדיבידואלי  
294..... ב. "בעל דברים" – מינוי מורשה לייצוג תובע | מיהו "בעל דברים"? | חובה בכתב הרשאה | סברה או גזרת הכתוב? | דיוקו של השאילתות  
299..... ג. "ודל לא תהדר בריבו" – רחמים במשפט | המסגרת העניינית של הפסוק | ניתוח הפסוק עצמו

## פרשת תרומה

- 309..... א. קדושת המשפט – מקדש ומשפט | סמיכות פרשיות | קרבה גיאוגרפית | נחיצות המקדש והמשפט | ההכרח בדיוק ובדקדוק | רעיון הכפרה  
316..... ב. "בטבעת הארץ יהיו הבדים לא יסרו ממנו" | פירושי המפרשים | בדי הארון כביטוי להשראת שכינה

ג. "תיעשה המנורה" – הקושי של משה ומקור למנורת החשמונאים . . . . 320  
"תיעשה" או: "תעשה"? | ביו"ד או בלעדיה? | "כי יתן" ו"כי יותן" | "תעשה"  
ו"תעבוד" | זרות או כתר? | תעשה מאליה | תיעשה לעתיד לבוא | מדוע  
התקשה משה?

### פרשת תצוה

א. "ואתה תצוה", "ואתה הקרב", "ואתה תדבר" . . . . . 329  
דווקא אתה | תורה – "ואתה תצוה" | מלך וסנהדרין – "ואתה הקרב" | רוח  
הקודש – "ואתה תדבר" | בחינתו האישית של משה  
ב. "ועשית בגדי קדש לאהרון אחיך לכבוד ולתפארת" . . . . . 335  
מן ההסברים שניתנו לבגדי הכהונה | גאווה – תועבה | הכפפת הצד החומרי |  
דרגת משה

### פרשת כי תשא

א. "זה יתנו" – במה התקשה משה? . . . . . 343  
מעל לשכל האנושי | משה מתקשה בהבנת דרכי ההשגחה האלוהית | אין  
למנות את ישראל אלא על ידי אמצעי | יסודות השלילה והחיסרון שבמניין |  
הגישה החיובית למניין | "זה יתנו" | התגברות מחצית השקל על היסודות  
השליליים  
ב. "אשר שברת" – "ישר כוחך ששברת!" . . . . . 362  
מדוע שבר משה את הלוחות? | שילוב אמוציות בחטא | כילה חמתו בעצים  
ובאבנים | תוכן ומסגרת

### פרשת ויקהל

שבת ומקדש – התבטלות ומסירות נפש . . . . . 369  
קבלת עול מלכות שמיים שלמה | בצלאל בן אורי בן חור | ייעודם של ישראל  
| משכן ושבת שקולים זה לזה

### פרשת פקודי

א. "ויברך אתם משה" . . . . . 379  
אישיות המברך | תוכן הברכה | "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו" | "שתשרה שכינה  
במעשה ידיכם"  
ב. הבריאה, השבת והמקדש – חוט משולש . . . . . 385  
הבריאה והשבת | הבריאה והמקדש

## חומש ויקרא

### פרשת ויקרא

- 395 . . . . . בטעם הקורבנות – בדיעבד או לכתחילה? |  
שיטת הרמב"ם – בדיעבד | שיטת הרמב"ן – לכתחילה | בירור שיטת הרמב"ם  
| לעורר את האדם | הנצי"ב – "את קרבני לחמי" | דרכו של תרגום אונקלוס |  
שיטת בעל "הכתב והקבלה"

### פרשת צו

- 407 . . . . . א. מנחת חביתין – במה התקשה משה? |  
מקש"ה | סתירות פנימיות | ביאור משמעות המנחה  
410 . . . . . ב. עיקרון בדיני הקורבנות המיושם בדיני המלחמה |  
מי מקבל את המנחה? | לכלל הכוהנים הראויים | הבנת חז"ל – לכל בית האב  
| "יחדיו יחלוקו"

### פרשת שמיני

- 417 . . . . . א. קדושה וכבוד  
421 . . . . . ב. מערכת ההכנה לגילוי שכינה |  
מלאכת היום השמיני | התכלית הראשונה – המשכן | התכלית השנייה –  
ליבותיהם של ישראל

### פרשת תזריע

- 431 . . . . . א. "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו"  
435 . . . . . ב. "טהור הוא וטהרו הכהן" – המדרש הולך בעקבות ההלכה

### פרשת מצורע

- 441 . . . . . החירות האמיתית משרה שכינה בישראל |  
"וְהִזְרַתְם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְּמֵאֹתָם" | הרחקה מכניסה למקדש בטומאה | חירות  
מתוך משמעת

### פרשת אחרי מות

- 449 . . . . . א. אל תהיה כפוי טובה – "נגילה ונשמחה בו"  
453 . . . . . ב. "לכבוד ולתפארת" – "לקדשו לכהנו לי"

### פרשת קדושים

- 459 . . . . . בדרך אל הקדושה – ביכור בין ערכים |  
הקדושה מהי? | מורא אב ואם ושמירת השבת

## פרשת אמור

- 469 . . . . . קידוש השם והמועדות, קידוש השם והקורבנות  
"ולא תחללו" | א. שיטת הנצי"ב - לפרשת המועדות | ב. שיטות ה"ראשונים"  
- הזיקה לפרשת הקורבנות והכוהנים | מצות קידוש השם

## פרשת בהר

- 479 . . . . . א. עניין שמייטה אצל הר סיני  
מדוע דווקא שמייטה? | א. שמייטה וארץ ישראל | ב. הציבי לך ציונים | ג. כפה  
עליהם הר כגיגית | "מה טעם פתח בבראשית?" | דווקא מצות השמייטה!  
484 . . . . . ב. "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ"

## פרשת בחוקתי

- 491 . . . . . א. "והארץ אזכור" - תוכחה או נחמה?  
א. היקף העונש והברית | ב. זיכרון ברית אבות, הארץ ו"ברית ראשונים"  
496 . . . . . ב. החרם - מקור נורמטיבי לסמכות שלטונית לגזור עונש מוות  
שני סוגי חרמות | היוצא להיהרג | החלטה להרוג אדם אחר



## א

# יסוד הזוגיות בבריאה ייחוד ואחדות הבורא

### אכן הפינה: ה' אחד ושמו אחד - אין עוד מלבדו

בכל אחד מימי הבריאה ביטא הבורא את שביעות רצונו מן הבריאה שהושלמה באותו יום, במילים: "וירא א־לוהים כי טוב". אומנם, קודם בריאת האישה, לאחר הנחת האדם בגן עדן "לעבדה ולשמרה" (בראשית ב, טו), ביטא הבורא חוסר שביעות רצון מבריאת האדם, כמות שהיא, במילים: "לא טוב היות האדם לבדו" (שם שם, יח). "לא טוב" - לעומת - "כי טוב", כדברי הרמב"ן (שם): "וטעם 'לא טוב' - שלא ייאמר בו: 'כי טוב'... שלא יתקיים כן, כי במעשה בראשית הטוב הוא הקיום".

רוב המפרשים נטו להסביר שהמציאות של: "לא טוב" - היא לאדם עצמו, כדברי הראב"ע, למשל: "'לא טוב' - לאדם, ו'עזר' - כטעם: 'טובים השנים מן האחד' (קהלת ד, ט)", או כפירוש רבי עובדיה ספורנו: "לא יושג תכלית המכוון בדמותו ובצלמו אם יצטרך להתעסק הוא בעצמו בצרכי חייו". הווה אומר: "לא טוב" - לאדם.

רש"י, שיטה אחרת עימו. הוא מפרש את משמעות הדברים באמצעות המדרש (פרקי דרבי אליעזר, יב): "שלא יאמרו: 'שתי רשויות הן - הקב"ה יחיד בעליונים ואין לו זוג, וזה בתחתונים ואין לו זוג'". לשיטת רש"י, האמירה: "לא טוב", אין בכוונתה שלאדם לא טוב, אלא שעצם המציאות הזאת אינה טובה, ופוגמת היא בשלמות הבריאה. ובאמת, אם: "כי טוב" מבטא שלמות של הבריאה, הרי ש"לא טוב" מבטא את חסרון הבריאה, היעדר שלמות בבריאה.

רש"י מציג כאן רק את צידה האחד של הבעיה, שפתרונה בבריאת האישה. אולם, יישוב בעיה זו היה יכול להיפתר בבריאת האישה שלא על דרך לקיחת צלע מצלעותיו של האדם. יתר על כן, אם מלכתחילה היה הקב"ה בורא שניים - איש ואישה - הייתה הבעיה של שתי רשויות, שהעלה רש"י, באה על פתרונה.

אולם, הגמרא (ברכות סא, א) מבררת שהיה הכרח לברוא אותם תחילה יחד, בגוף אחד: "בתחילה עלה במחשבה לבראות שניים, ולבסוף נברא אחד". במקום אחר, מסבירה הגמרא (סנהדרין לח, א) מדוע: "אדם יחידי נברא, ומפני מה? - שלא יהיו המינים אומרים: 'הרבה רשויות בשמים'", דהיינו: שלא יאמרו המינים רשות אחת בראה את האדם והשנייה את האישה.

יוצא אפוא שבריאת האישה, באופן שנבראה, היא תוצאה של מצוקה, של: "לא טוב". אילו האדם לא נברא יחידי, הייתה נפגעת אחדותו של בורא העולם, שהיו

אומרים: שתי רשויות בשמיים, כאמור. אולם, אחדותו של בורא עולם הייתה גם נפגעת אילו היה האדם נשאר יחידי, שכן, היו רואים באדם רשות עצמאית בארץ, כאילו הקב"ה בעליונים והאדם בתחתונים, ש"בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון, טעו מלאכי השרת וביקשו לומר לפניו קדוש" (ילקוט שמעוני תורה, כג).

הפתרון לפרובלמטיקה של אחדות הבורא ניתן אפוא בבריאת האישה באופן שנבראה: מחד גיסא, האדם נברא יחידי כדי למנוע קטרוגם של המינים, ומאידך גיסא, נבראה האישה מן האדם ולא בפני עצמה והרי הם שניים כדי למנוע טעות של מלאכי השרת, שיאמרו שהאדם רשות עצמאית בארץ כפי שהקב"ה בשמיים, חלילה.

בנתונים אלו יובן אפוא מדוע מייד עם בריאת האישה העלתה התורה את הדרישה: "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). בריאת אדם אחד לבדו היא פגיעה באחדות הבורא, וגם בריאת שניים היא פגיעה באחדות הבורא, אבל שניים שהם אחד - ההרמוניה שביניהם ודבקותם זה בזה - מעמידה את אחדות הבורא על תילה. אמור מעתה שדבקות האיש באשתו משמשת תשובה ומסלקת את הקטרוג באי-אחדות הבורא.

מכאן שאיש ואישה ששלום ביניהם - שכרם הרבה מאוד, שכינה ביניהם. על ידי דבקותם זה בזה יוצאת מביניהם ההכרזה האילמת - אך הזועקת - שהקב"ה אחד ושמו אחד, ונסתם קטרוגם של המינים משני הצדדים - הן לגבי בריאתו של האדם יחידי הן לגבי בריאתו בשניים.

על דרך זה יובנו דברי שלמה המלך במשלי (יה, כב): "מצא אשה מצא טוב" - היינו, אותו: "טוב" של מעשה בראשית - ולפיכך: "ויפק רצון מה". לומר לך שבדבקותם של האיש והאישה זה בזה מושלמת תכלית בריאת האדם. ועל זה אמרה התורה (בראשית ה, ב): "ויקרא את שמם: 'אדם' ביום הבראם" - שניהם יחדיו באופן שנבראו נקראו: "אדם", כמאמר הרשב"א (שו"ת הרשב"א א, ס): "ומכל מקום לא נחשוב אדם וחווה בבריאה - רק אחד".

פרשנות זו של רש"י עולה בקנה אחד עם המטבע שטבעו חכמים בברכה הראשונה של ברכות הנישואין: "שהכול ברא לכבודו". "חתן וכלה" גם הם בריאה, כעולה מן הברכה השביעית של ברכות הנישואין: "אשר ברא.. חתן וכלה". גם את הבריאה הזאת, על אדני פירושו של רש"י, ברא הקב"ה לכבודו.

ולא עוד, אלא שתשתיתם של העולם הזה והעולם הבא מיוסדת על האות יו"ד, שבה נברא העולם הבא, ועל האות ה"א, שבה נברא העולם הזה, ושתי האותיות הללו מ"איש" ו"אשה" נלקחו, ונאמר: "כי ביה ה' צור עולמים" (ישעיהו כו, ד).

הזוגיות בבריאה היא אפוא עקרון יסוד ואבן השתייה בהשקפת עולמה של היהדות.<sup>1</sup>

אבן הפינה שירינו משמשת מפתח להבנת עניינים רבים וסתומים במקורות היהדות.

### שעיר ראש חודש – כפרה לקדוש ברוך הוא

בשעיר ראש חודש, המובא במקדש, נאמר (במדבר כח, טו): "ושעיר עזים אחד לחטאת לה" – ישנה הדגשה שהוא לה', דבר שלא מצינו בשאר השעירים! עונה על כך רבי שמעון בן לקיש בגמרא (חולין ס, ב): "אמר הקב"ה: "שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח". ויש לתהות: איזה חטא המצריך כפרה יש במיעוט הירח, הבא לידי ביטוי בכל ראש חודש?!

בפירושו לבריאת המאורות, נזקק רש"י (בראשית א, טז) לדברי אגדה שנאמרו בגמרא לפני דברי רבי שמעון בן לקיש, ואמר: "שווים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה: 'אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד'". הגמרא מתארת ויכוח, כביכול, בין הקב"ה לבין הלבנה אחר שה' הורה לה למעט עצמה. בסופו של דבר, לא התיישבה דעתה של הלבנה ומיעטה ה', ועל כך ראה ה' להביא כפרה בשעיר של ראש חודש.

דרכו של רש"י בפירושו לתורה היא כלשונו (בראשית ג, ח): "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו" – ומה לפשוטו של מקרא ולאגדה זו?! ובמה היא – "מיישבת את דברי המקרא דבר דבור על אופניו"!

כמדומה שרש"י בא להדגיש שעקרון הזוגיות הוא עקרון יסוד בבריאה.

הפייטן<sup>2</sup>, בפיוט "אל אדון", מפיט: "קרא לשמש ויזרח אור, ראה והתקין צורת הלבנה", והסביר ה"טור" (או"ח, רפא)<sup>3</sup>:

1. את עקרון הזוגיות בבריאה העלה גם הרצ"ה קוק: "אמר הקב"ה לישראל: בנים, ראו, כל מה שבראתי – בראתי זוגות: שמים וארץ – זוגות, חמה ולבנה – זוגות, אדם וחווה – זוגות, העולם הזה והעולם הבא – זוגות; אבל כבודי יחיד ומיוחד בעולם, שנאמר (דברים ו, ד): 'שמע ישראל, ה' אלוהינו, ה' אחד' (שיחות הרב צבי יהודה, בעריכת הרב שלמה חיים הכהן אבינר, ירושלים, תשנ"א; בראשית, עמ' 124, וצוטט שם בהערה 6 מילקוט שמעוני תורה, תתלג).

לא ייפלא אפוא שרש"י מביע את הרעיון על אדני המדרש, באומרו שבאה השבת ואמרה לפני הקב"ה: "ריבונו של עולם, לכולך יש להן בן זוג – ולי אין בן זוג!", אמר לה הקב"ה: 'כנסת ישראל היא בן זוגך!' (בראשית רבה יא, ח).

2. לא ידוע. הפיוט נכתב בארץ ישראל, בין המאה השנייה לרביעית, נזכר לשבח בספרי הקדמונים.

3. לפי הגרסה: "והתקין צורת הלבנה" ולא: "והקטין...".

שקרא לשמש להאיר וראה שיבואו העולם לטעות אחריו ולעובדו, אז התקין צורת הלבנה לעזור את השמש בלילה, להודיע לעולם שלא יספיק לעולם בשמש לבד.

מפורש אפוא טעם בריאת שני המאורות הגדולים: למנוע מצב שאנשים יטעו ויראו את השמש כאלוהות אם תהיה יחידה בעולם. הלבנה בקטרוגה פגעה אפוא ביסוד כבודו של הקב"ה בעולם, יסוד ייחודו ואחדותו, ושאינ עוד יחיד ואחד מלבדו, ככתוב (זכריה יד, ט): "והיה ביום ההוא - יהיה ה' אחד ושמו אחד".

תביעתה של הלבנה, שבעולם ישמש מאור גדול אחד בלבד, מקעקעת את התכלית שבבריאתה, שהרי כל בריאתה לא באה אלא כדי שלא יטעו ויראו את השמש כאלוה. דווקא שני המלכים המשמשים בכתר אחד עומדים ומכריזים קבל העולם כולו שרק ה' אחד ואין בלתו. טרוניית הלבנה פגעה ביסוד היסודות של הבריאה ותכליתה. פגיעה שכזאת, אי אפשר לה שתעבור בלא תגובה הולמת. מה עוד, שעל פי הגמרא, לא חזרה בה הלבנה ולא קיבלה את העיקרון.

אכן, במיעוט הלבנה, פגע הקב"ה, כביכול, בעקרון הזוגיות שבבריאה, שהרי שוב ייתכן שהשמש תהיה מקור לטעות שהיא לבדה מושלת בקרב תבל! משום כך, אמר הקב"ה: "שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח" - הירח מתכסה ונעלם מדי חודש בחודשו ואף כשהוא במילואו אין אורו משלו אלא מן השמש, ועל כן ה' מצוה להביא קורבן לכפרה.

### שמחת חתן וכלה

אבן הפינה שהנחנו מייסדת את ההבנה לייחודה של שמחת חתן וכלה. שמחת חתן וכלה היא השמחה היחידה שיש עליה ברכה: "משמח חתן וכלה" ו"משמח חתן עם הכלה" - וכל כך למה?

התכלית האמיתית של הנישואין היא - "שהכול ברא לכבודו". תכלית הנישואין היא לבטא ולגבש בעצם הנישואין את יסוד הזוגיות שבבריאה, המכריז ואומר: "ה' אחד ושמו אחד". זוהי השמחה האמיתית: "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". תכלית שמחת הנישואין בגן עדן מקדם הייתה המלכת הקב"ה ליחידו של עולם. וכך פייט הפייטן: "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא, (-אך) לעת נעשה בחפצו כל - אזי מלך שמו נקרא"<sup>4</sup>.

### "זכו - שכינה ביניהם, לא זכו - אש אוכלתם"

רבי עקיבא דרש: "איש ואישה: זכו - שכינה ביניהם, לא זכו - אש אוכלתם" (סוטה יז, א). על שום מה השכר כה גדול אם זכו, והעונש כה חמור אם לא זכו?

4. את פירוש הפסקה שמעתי מד"ר יהודה מוריאל.

משזכו איש ואישה והשלום ביניהם, הרי הם מממשים בעצם הוויתם יחדיו את תכלית זוגיותם ומכריזים שבאמת: "ה' אחד ושמו אחד" ויחיד הוא בעולמו, ועל כן – "שכינה ביניהם". אך אם אין השלום שורה ביניהם – אין בזוגיותם ממש, והם פוגעים בעצם קיומם הנפרד באחדות ה' וייחודו, ועל כן: "אש אוכלתם".

בכך יש להטעים את נוסח ברכת הזימון בסעודת חתן וכלה: "שהשמחה במעונו". לכאורה, היה ראוי לומר זאת על החתן והכלה עצמם: שהשמחה **במעונם!** אלא, שהשמחה באמת במעונו של הקב"ה, "אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה". מציאות חתן וכלה מעידה על אחדות ה' וייחודו. וכל זאת דווקא כאשר שרויים ביניהם – "גילה, רינה, דיצה וחדווה, אהבה ואחוזה ושלוש ורעות".

### חתן וכלה צריכים שימור

הגמרא (ברכות נד, ב) מביאה בשם רב יהודה, ששלושה צריכים שימור: חולה, חתן וכלה. רש"י פירש, שהשימור הוא מפני המזיקים המתגרים בהם מחמת קנאתם בהם.

נראה כי הקנאה בהם היא משום שמוחלים להם על כל עוונותיהם. בתלמוד הירושלמי (ביכורים ג, א) מסופר, שביקשו למנות את רבי זירא לתפקיד כלשהו, אך הוא סירב<sup>5</sup>. אולם, כששמע את אחד החכמים מצטט, שחכם, חתן ונשיא, כיוון שעולים לגדולה – נמחלים עוונותיהם הקודמים – הסכים לקבל על עצמו את המינוי.

התלמוד הירושלמי דורש את מחילת עוונות החתן מהפסוק (בראשית כח, ט): "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל". התלמוד שואל: וכי מחלת שמה? – והלא בשמת שמה!" – אלא בא לרמוז במילה "מחלת" שנמחלו לו<sup>6</sup> כל עוונותיו.

וכתב הרב חיים אברהם יאמניק<sup>7</sup>: "וצריך ביאור בטעם הקנאה. ואפשר, שמאחר ומוחלים להם כל עוונותם, והולכים הם לבנות בית לשכינה הקדושה – 'שכינה ביניהם', על כן המזיקים, עיניהם צרה בכך, והם מקנאים ורוצים להזיקם".

5. ראה הסבר בתלמוד הבבלי סנהדרין יד, א, ופירוש רש"י שם.

6. והעיר הרב חיים דוב שעוועל ("פירושי רש"י על התורה", הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשמ"ג. הערה 90 בעמ' קל): "בדפוס ראשון וכן ברש"י שברמב"ן, רק: 'עוונותיו', ובנוסחה זו איתא בב"ר סז, י, ובירושלמי הנ"ל. ועיין בהגדות למדרש שמואל יז, ד, שמעיה, שבתשב"ץ קטן, סימן תסז, העתיק שמחלו 'לה'. והמחברים תפסו ללמד זה מזה, לומר שלשניהם, לחתן וכלה, מוחלים, ולמדו מזה מנהג התענית להם ביום החופה". וראה גם בספר "זרע חיים" לרב יעקב חיים סופר, נכד בעל "כף החיים" (ירושלים, תשמ"ח, עמ' קלא).

7. "ליקוטי עין יעקב המפואר", ירושלים, תשע"ח, עמ' קטו, הערה מב.

ומובא להלכה ב"ערוך השולחן" (יו"ד סד, ג): "וגם בגמרא אמרו חז"ל שחתן צריך שימור, וכיון שצריך שימור, ממילא שלא יצא יחידי... והכלה צריכה גם כן שימור".

וראה ב"עלים לתרופה"<sup>8</sup> (תשס"ד), שכתב בעניין שימור חתן וכלה: "אין מניחין חתן או כלה לצאת לבד לרשות הרבים... גם כשהחתן או הכלה בבית צריכים שמירה, בין ביום ובין בלילה, בין ער ובין ישי" (ראה שם את מקורותיו ופירוט ההלכות).

אכן, ההלכה שחתן וכלה צריכים שימור מן המזיקים המתקנאים בהם ורוצים להזיקם מיוסדת על אבן הפינה שייסדנו, שהחתן והכלה מבטאים את ייחודו ואחדותו של הקדוש ברוך הוא.

### עונשה של איזבל

אליהו הנביא ניבא לאחאב ש"הכלבים יאכלו את איזבל בעמק יזרעאל" (מלכים א כא, כג). וכך חזר וניבא נער אלישע בעת שמשח את יהוא למלך: "ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל ואין קבר" (מלכים ב ט, י). לאחר מכן, הרג יהוא את איזבל ואמר (שם, לו): "דבר ה' הוא, אשר דבר ביד עבדו אליהו התשבי, לאמר: בחלק יזרעאל יאכלו הכלבים את בשר איזבל".

והנה, בהגשמת הנבואה נאמר (שם שם, לה): "וילכו לקברה, ולא מצאו בה - כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים", לכאורה, לפי הנבואה, לא היה אמור להישאר זכר מגופה של רשעה זו!

להבנת ההבדל שבין הנבואה להתגשמותה, מצינו בנימוקי מהרא"י<sup>9</sup> שהפנה למדרש פרקי דרבי אליעזר (יז), באומרו: "גמילות חסדים לחתנים מאיזבל שהייתה משמחת בו". ואלה דברי המדרש: "גמילות חסדים לחתן וכלה<sup>10</sup> מניין אנו למדים? - מאיזבל, שהיה ביתה סמוך לשוק, וכל חתן שהיה עובר, הייתה יוצאת מביתה ומצלצלת בכפיה ומקלסת בפיה ומהלכת עשר צעדות". מכאן כתב ה"טור" (אבה"ע, סה): "ואיתא במדרש: למה לא אכלו הכלבים כפות ידיה ורגליה של איזבל? - לפי שהייתה מרקדת בהן לחתן וכלה".

כיצד יש בגמילות החסד שקיימה איזבל בגופה בשמחת חתנים לכפר על פשעיה הרבים, שעיקרם עבודה זרה? על פי אבן הפינה שהנחנו, מיושבים הדברים: באותם איברים ששמחה איזבל חתן וכלה היא ביטאה את הרעיון ש"ה' אחד ושמו אחד", את התכלית שבנישואי חתן וכלה: "שהכול ברא לכבודו". שמחת חתן וכלה היא אפוא האנטיתזה לעבודה זרה, על כן, אותם איברים ששימחו חתן וכלה והכריזו על אחדות הבורא - אי אפשר שיאכלום הכלבים בעוון עבודה זרה.

8. יוצא לאור במכון "אור הצפון דחסידי בעלזא אנטווערפען", עמ' 137.

9. הרב אברהם יונה יעוונין מהורדנא, להלכות אבל לרמב"ם יד, א.

10. כתוב: "לאבלים", אבל ראה ביאור הרד"ל על אתר.

## הקב"ה עוסק בזיווג זיווגים

שני מאמרי חז"ל בדבר התעסקותו והקפדתו של הקב"ה בזיווג זיווגים טעונים הסבר:

מטרוניתא שאלה את רבי יוסף בר חלפתא, אמרה לו: "בכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו?".

אמר לה: "לשישה ימים...".

אמרה לו: "ומאותה שעה עד עכשיו מהו יושב ועושה?".

אמר לה: "מזווג זיווגים – אשתו של פלוני לפלוני, בתו של פלוני לפלוני...".  
(ויקרא רבה ח, א)

עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי יישא אישה, כיוון שהגיע עשרים ולא נשא אישה, אומר: "תיפח עצמותיו!". (קידושין כט, ב)

תמוה שהקב"ה מבלה את זמנו ועוסק בזיווג זיווגים! ועוד, מה לו לקב"ה אם פלוני נושא אישה אם לאו? ויותר מזה: מה לו לקב"ה לצפות שיישא אדם אישה, ומדוע אם לא נשא אישה עד גיל עשרים מגיעה לו הקללה: "תיפח עצמותיו"?

זיווג זיווגים הוא עיסוק בכינון הבריאה ובהגשמת תכליתה. מאיש ואישה, שזיווגן "והיו לבשר אחד", עולה ההכרזה שה' אחד בעליונים ובתחתונים. רשות אחת היא – ולא שתיים. כך הקב"ה ממתין לאדם שיגשים את תכלית הבריאה בלקיחת אישה. כיוון שהגיע לגיל עשרים ולא הגשים את התכלית של נשיאת אישה, שהיא ה"טוב" שהיה חסר במעשה בראשית ("לא טוב היות האדם לבדו") – תיפח עצמותיו, שהרי בעצם מציאות האדם לבדו ישנה פגיעה באחדותו של הבורא, שמא יאמרו: "רשות אחת בשמיים ורשות אחת בארץ".

## פטירת אחד מבני הזוג

הגמרא (סנהדרין כב, ב) אומרת: "אין איש מת אלא לאשתו, ואין אישה מתה אלא לבעלה". והשאלה נשאלת: מדוע הגמרא מתעלמת מהבנים והבנות, שלפעמים עדיין קטנים, מאחים ואחיות ומהוריו של הנפטר והנפטרת? וכי להם אין האיש והאישה מתים?! מדוע דווקא לבן הזוג של הנפטר?

הדברים באים על יישובם לאור אבן הפינה שהנחנו: כל עוד חיו האיש ואשתו יחדיו בשלום, הייתה שכונה יוצאת מביניהם ומכרזת על אחדות הבורא. והנה, כאשר אחד מהם הולך לעולמו – נתפרדה החבילה, בן הזוג החי נשאר בודד. אין אחד מהם לבדו יכול למלא את תכלית הבריאה – "שהכול ברא לכבודו", כפי שמילא קודם לכן.

דברים אלו יכולים להיאמר רק בין איש לאשתו ובין אישה לבעלה, ולא ביחסים שבנים לבין שאר קרוביהם, ואפילו הם קרובים מאוד – כבנים, הורים ואחים.

## מיתת שרה והספדו של אברהם

על הפסוק (בראשית כג, ב): "ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה", שאל רבנו בחיי:

כי בוודאי ראוי היה יצחק לספוד לאמו הצדקת ולבכות עליה, שהרי החיוב בו גדול מאוד, יותר ממה שהוא באברהם! ועוד, שהיא אהבתו אהבה יתרה, שילדה אותו על דרך הפלא, והייתה נפשה קשורה בנפשו!

והוא מתרץ שכנראה לא ידע יצחק על פטירת אימו.

כאן לראשונה מספרת התורה על הספד ובכי של בעל על אשתו. מקום זה משמש כמקור הלכתי לבכי והספד על קרובי משפחה, כפי שמובא בשאלות דרב אחאי גאון<sup>11</sup> (חיי שרה, יד):

מאן דשכיב ליה שיכבא<sup>12</sup> (-מת לו מת) מחייב למיבכיה ולמיספדיה ולמיקבריה, דהכי אשכחן באברהם אבונא, בעידן דשכיבא שרה - בכייה וספדה וקברה.

רואים אפוא שלהספד ולבכי של הבעל על אשתו יש קדימות וייתרון משל שאר קרובים וסופדים. וכך כתוב במסכת שמחות (פרק יד): "מקום שמספידין - הוא (-הבעל) מספיד על אשתו", הווה אומר: יש עדיפות להספד של הבעל על אשתו משאר הסופדים.

מה הטעם למרכזיות ההלכתית שתופס הבעל במות אשתו?

אברהם אבינו, כל כולו קודש לקרוא בשם ה', להביא את העולם כולו לאמונה באלוהותו של אל אחד, להביא את העולם כולו להכרה ש"ה' אחד ושמו אחד". לתכלית זו חיונית הזוגיות שבין אברהם ושרה, שהרי הכרזה זו יוצאת מבין שניהם. מותה של שרה מפסיק את הרציפות של ההכרזה המתמדת ש"ה' אחד ושמו אחד". נאה אפוא לאברהם לספוד ולבכות על היפרדותה של חבילה זו.

האברבנאל כותב בעניין מיתת שרה:

כי הייתה מיתת האישה הראשונה על האדם ככריתת עצם מעצמיו ובשר מבשרו, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין כב, א): "כל שמתה אשתו הראשונה, כאילו חרב בית המקדש בימיו".

וכל כך למה? עם מות שרה חרבה תכלית המקדש - ההכרה של כל באי עולם ש"ה' הוא האלוהים בשמיים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. אברהם ושרה בזוגיותם ביטאו תכלית מקדש זו, ומשמתה שרה, בטלה ונפגמה עבודתו של אברהם אבינו. מטעם זה, דווקא אברהם הוא המתאים והראוי לספוד לשרה ולבכותה.

11. ראה בנספח הרבנים שבסוף ספרנו.

12. נראה שמדובר בקרוב משבעת הקרובים.



## נישואי יצחק ורבקה

פסוק אחד מבדיל בין פרשת מיתת שרה לבין פרשת נישואי יצחק ורבקה: "ואברהם זקן בא בימים, וה' ברך את אברהם בכל" (בראשית כד, א). רש"י עומד על כך: "בכל" – עולה בגימטרייה: 'בן', ומאחר שהיה לו בן, היה צריך להשיאו אישה". וכתב על כך ה"שפתי חכמים":

דאם לא כן, מה עניינו לכאן? והא דלא כתב כן בפירוש הוא להודיענו שהבן נחשב "כל" – שעד שלא היה לו בן, אמר: "מה תתן לי" (שם טו, ב)... עכשיו, כל הברכות שלו ברכות שלמות.

אמור מעתה: לידת יצחק, ברכת "בכל", חתמה את סדר הברכות של אברהם. אך אם כן, מדוע לא השיאו אביו אישה קודם מיתת שרה? מדוע ביקש להשיאו אישה דווקא מייד אחר מות אשתו?

נראה שהתשובה היא שבמות שרה, לא תוכל להימשך בבית אברהם הזוגיות, שהיא תכלית עבודת ה' של אברהם, כמבואר, ועל כן התורה אומרת שה' בירך את אברהם – "בכל", בבן, וכאשר יישא יצחק אישה תימשך הזוגיות האמיתית בבית אברהם.

זהו אפוא: "ואברהם זקן בא בימים" – במות שרה חלפה תקופת זוגיותו של אברהם, והינה הגיע זמנו של יצחק<sup>13</sup>. אברהם מחפש אפוא אישה ליצחק – תחליף לשרה שתשלים עם יצחק יחד את רעיון הזוגיות: ההכרזה האילמת בדבר אחדות ה' וייחודו.

בנישואי יצחק ישנם שלושה מרכיבים (שם כד, ז):

וַיִּבְאֶה יִצְחָק אֶת רַבְקָה הָאֵהָלָה שְׂרָה אִמּוֹ,

וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וְתָהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֱבָהּ,

וַיִּנְחַם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ.

המרכיב הראשון מבטא, כאמור, שרבקה אמורה למלא את עקרון הזוגיות עם יצחק, כמו שרה עם אברהם. ואכן, רבקה ממלאת ונושאת את תכונותיה של שרה, כדברי רש"י על הפסוק:

נעשית (-רבקה) דוגמת שרה אמו, שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האוהל, ומשמתה – פסקו, וכשבאת רבקה – חזרו.

המרכיב השני מבטא את הרעיון שאיש ואישה ששלום ביניהם – שכינה ביניהם. האהבה היא מרכבה להשראת השכינה, זהו הביטוי היותר עליון לזוגיות.

13. אכן, אברהם נשא לאחר מכן את קטורה כדי שלא יישאר בלא אישה, כך שלא ייפגם עקרון הזוגיות, אך לא היה בכך כדי למלא את מקומה של שרה בזוגיות.

המרכיב השלישי מבטא את סיום התהליך. רק לאחר שנמצא התחליף לשרה בבית אברהם בדמותה של רבקה, התממש עקרון הזוגיות ונתמלא החלל שהותירה שרה במותה.

### הכרובים על כפורת ארון העדות בקודש הקודשים

הכרובים נעשו מקשה אחת עם הכפורת המכסה על הלוחות שבארון העדות. הכרובים היו פורשי כנפיים למעלה, ופניהם איש אל אחיו (שמות כה, כ). על צורתם של הכרובים כתב רש"י (שם שם, יח): "דמות פרצוף תינוק להם"<sup>14</sup>, וכתב על כך הרב שלמה כשר (תורה שלמה, שם, בשלהי הערה קכט):

לאשמעינן שאף על פי שהיו שווים ממש במראה ובקומה, היה בהם שינוי בצורת פניהם: אחד זכר ואחד נקבה, לכן דייק לומר: "שנים כרובים" (-ולא: "שני כרובים").

כך דרשו גם חז"ל (שבת פח, ב):

מאי דכתיב (שיר השירים א, יג): "צרור המור דודי לי, בין שדי ילין"? - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: "ריבונו של עולם, אף על פי שמיצר ומימר לי דודי - בין שדי ילין".

ופירש שם רש"י:

אמר מיד לעשות לו משכן להיות מצומצמת שכינתו בין שני הבדים, שנראים במקדש ראשון כשני שדיים דוחקין ובולטין בפרוכת שכנגד הפתח.

ועולה התמיהה: במקום הקדוש ביותר לעם ישראל, במקום שכוהן גדול נכנס אליו פעם בשנה, במקום זה ציוותה התורה להצמיד לארון העדות דמויות של זכר ונקבה?! ויותר מזה מתמיה שבדי הארון, שעליהם נאמר (שמות כה, טו): "לא יסורו ממנו", מדגימים על דרך קבע שדי אישה?! זהו הרי המקום שנועד לדיבור הקב"ה עם משה: "ונועדתי לך שם ודברתי עמך מעל הכפורת מבין שני הכרובים" (שם שם, כב)! זהו מקום השראת השכינה, ודבר ה' יוצא אל משה דווקא "מבין שני הכרובים"! עניין הזיקה והדבקות שבין השראת השכינה, גילוי שכינה ודבר ה' מן הארון, מבין שני הכרובים, הלוא דבר הוא, וטעון הסבר!

יפה אבן הפינה שהנחנו להטעים את הדברים: הקשר שבין איש לאישה עלי אדמות הוא המכריז על השראת השכינה ועל ייחוד הבורא ואחדותו, ואין לך מקום ראוי יותר לבטא רעיון זה מהמקום הקדוש ביותר לעם ישראל, המקום שבו שורה השכינה ומשם יוצא דבר ה' למשה רבנו!

14. וראה לעניין צורת הכרובים בקודש הקודשים ב"תורה שלמה" לרב כשר, במילואים לפרשת תרומה.

## אישה לכוהן גדול ביום הכיפורים

הרמב"ם (הלכות עבודת יום הכיפורים א, ב) פוסק:

עבודת כל חמישה עשר בהמות אלו הקרבין ביום זה, אינה אלא בכוהן גדול בלבד... הכול בכוהן גדול נשוי, שנאמר (ויקרא טז, ו): "וכפר בעדו ובעד ביתו", "ביתו" – זו אשתו.

מקורו של הרמב"ם הוא במשנה שבראשית מסכת יומא, שם הרחיק רבי יהודה לכת בסוברו שיש להתקין לכוהן הגדול אישה נוספת שמא תמות אשתו ויימצא בלא אישה ביום הכיפורים. רבנן לעומתו אינם חוששים לכך משום שמיתה כעין זו איננה שכיחה. מכל מקום, כולם מודים ש"ביתו" – זו אשתו והוא מוכרח להיות נשוי ביום הכיפורים<sup>15</sup>.

אכן, לפי פשוטו של מקרא, אין הכרח בדבר, שהרי בתרגומים הארמיים (אונקלוס, ובדומה לכך בתרגום המיוחס ליונתן) מובא: "ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה" – אנשי ביתו, ולא דווקא אשתו. הקביעה: "ביתו" – זו אשתו היא על פי תורה שבעל-פה.

מה אפוא הטעם שהתורה הקפידה שהכוהן הגדול יהיה נשוי בעת עבודתו במקדש ביום הכיפורים?

על פי אבן הפינה שהנחנו, הטעם מבואר: הכניסה לקודש הקודשים היא שיא עבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים. בקודש הקודשים, אל פני הכפורת, הוא מקטיר קטורת. הכרובים שמשני קצות הכפורת מבטאים, כאמור, את הדבקות שבין איש לאשתו, דבקות המביאה להשראת שכינה, מפני שהיא מסלקת את מחשבת המינים וטעות המלאכים בדבר שתי רשויות. כוהן גדול שאינו נשוי הנכנס לקודש הקודשים מייצג את הרעיון של שתי רשויות – הקב"ה בשמיים והאדם על הארץ, ובכך הוא מתנגד לביטוי ולרעיון שמסמלים הכרובים, וממילא אין השכינה שורה עליו.

ונאמר בזוהר (נשא קמה, ב):

כל כוהן שאין לו בת זוג – אסור בעבודה, דכתיב: "וכפר בעדו ובעד ביתו". אמר רבי יצחק: משום דלית שכינתא שריא במאן דלא אנסיב. וכהנא בעי יתיר מכל שאר עמא לאשרייה ביה שכינתא (-וכוהן צריך יותר משאר העם שתשרה בו שכינה).

עוד מצינו בזוהר (ויקרא ה, ב):

תא חזי (-בוא וראה): "אדם כי יקריב" (ויקרא א, ב) – לאפוקי מאן דלא נסיב (-להוציא מי שאיננו נשוי), דהא קרבניה – לא קרבן, וברכאן לא משתכחן

15. ראה מהר"י קורקוס לרמב"ם, שם, הוצאת "פרנקל".

לגביה (-והברכה איננה מצויה אצלו), לא לעילא ולא לתתא (-לא למעלה ולא למטה).

ממשמע דכתיב: "אדם כי יקריב" שאני הכא (-שינה הכתוב מלשון איש) דלא איהו "אדם" ולא בכללא ד"אדם" הוא, ושכינתא לא שריא עילוהי בגין דאיהו פגים, ואקרי בעל מום, ומארי דמומא אתרחיק מכולא, כל שכן למדבחא לקרבא קורבנא כמחוסר איבר - פלגא גופא (-שהוא אינו אדם ואינו בכלל אדם הוא, והשכינה אינה שורה עליו מפני שהוא פגום, ונקרא בעל מום, ובעל מום מתרחק מהכול, כל שכן להקריב קרבן כמחוסר איבר - חצי גוף).

וטעמם של הדברים כפי שיסדנו באבן הפינה.

### מיתת בני אהרון - נדב ואביהוא

בהמשך לדברי הזוהר וכהשלמה להם יש לראות את דברי המדרש (בראשית רבה כ, ט) על הטעמת מיתתם של נדב ואביהוא:

בשביל ארבעה דברים מתו בני אהרון... אבא חנין אומר: על ידי שלא היה להם נשים, דכתיב: "וכפר בעדו ובעד ביתו", "ביתו" - זו אשתו.

הדברים משתלבים באמירת התורה שנדב ואביהוא מתו "בהקריבם אש זרה" (במדבר כו, טא), שכן, לגבי איש ואישה נאמר: "זכו - שכינה ביניהם, לא זכו (-אין שלום ביניהם) - אש אוכלתם". כאמור, איש ואישה, הדבקים זה בזה בשלום, מכריזים בעצם הווייתם על אחדות ה'. ולעומת זאת, איש ואישה שאינם דבקים זה בזה ואין השלום שורה במעונם - "אש אוכלתם" - זו האש הזרה הנוגדת את השראת השכינה - וקל וחומר למי שאינו נשוי כלל.

נדב ואביהוא ביקשו לחקות את משה רבנו וסברו שהגיעו לדרגתו, משום כך הרשו לעצמם שלא לשאת נשים. אפילו מרים ואהרון דיברו במשה על אודות שילוחיה של ציפורה אשתו, כפי שחז"ל פירשו את הפסוק (שם יב, א): "על אודות האישה הכשית אשר לקח, כי אשה כושית לקח".

אכן, רק למשה נאמר במפורש, לאחר מתן תורה: "ואתה פה עמד עמדי" (דברים ה, לא), בניגוד לנאמר לכל ישראל: "שובו לכם לאהליכם" (שם שם, ל), לאחר שקודם מתן תורה הוזהרו: "אל תגשו אל אישה" (שמות יט, טו).

גם מרים ואהרון וגם נדב ואביהוא חטאו בנסותם להידמות למשה: מרים ואהרון דברם בו על ששילח את אשתו<sup>16</sup>, ונדב ואביהוא בחקותם אותו באי נשיאת אישה.

16. ראה לקמן, תחת הכותרת: "האשה הכשית אשר לקח".

המורם מהמוטעם ומהמקובץ שהעלנו שאבן הפינה שהנחנו עולה בקנה אחד ומניחה את היסוד הרעיוני אף להלכה: הכוהן הגדול ביום הכיפורים חייב להיות נשוי, וחטאם של נדב ואביהוא היה משום שהקריבו אש זרה ביום חנוכת המשכן כשאינם נשואים.

### **יום הכיפורים וט"ו באב**

מובא במשנה, בסוף מסכת תענית:

לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים שבהם  
בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו...  
ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים.

ומה היו אומרות? – "בחור, שא עיניך וראה מה אתה בוחר לך. אל תיתן  
עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה"...

הגמרא, בדונה במשנה, לא הסבירה מדוע ביום הקדוש ביותר לעם ישראל, יום  
סליחה ומחילה (כדברי הגמרא), היה מתקיים אירוע השידוכים הגדול, שהוא לכאורה  
אירוע של חולין ואולי אף יכולים להיפרץ בו גדרי צניעות.

נראה שלאור אבן הפינה שהנחנו אפשר להבין ולהטעים את המשנה. הזיווג בין  
איש לאישה, כאמור, מכריז על אחדות הבורא ומונע וסותם את פי המינים בדבר  
שתי רשויות. ואם כן, אין לך מעשה מתאים יותר ליום זה משידוך בני ישראל ובנות  
ישראל ביום הקדוש ביותר לעם ישראל, שכל כולו ביטוי להכרה ש"ה' אחד ושמו  
אחד".

### **קשים גירושין**

הגמרא (סנהדרין כב, א) מדגישה את החומרה הגדולה שיש בגירושין בקשר לסיפור  
על אבישג השונמית שהובאה לחמם את דוד המלך בזקנותו. דוד לא היה יכול  
לשאת את אבישג משום שכבר הגיע לסף הנשים המותרות למלך, כך שגותרו לפניו  
שתי אפשרויות: גירוש אחת מנשיו ונשיאת אבישג במקומה או התייחדות עם  
אבישג בלא נישואים, דבר האסור בגזרת חכמים. בסופו של דבר, ההעדפה הייתה  
שיעבור על הגזרה של ייחוד עם פנויה משיגרש את אחת מנשיו. אומרים על כך  
חז"ל: "בא וראה כמה קשין גירושין: שהרי דוד המלך התירו לו לייחד, ולא התירו לו  
לגרש".

אבן הפינה שהנחנו יש בה להטעים את העדפה לעבור על הגזרה של ייחוד עם  
פנויה מלהתיר לגרש אחת מנשותיו: גירושין, משמעותם ביטול הצו של: "ודבק  
באשתו", אשר מהותו – מניעת המחשבה בדבר שתי רשויות. עדיף (בבחירה בין השניים)

לעבור על גזרת ייחוד עם פנויה מלהתיר גירושין, שיש בהם ביטוי רעיוני לכפירה באחדות ה'.

### שיר השירים - קודש קודשים

המשנה במסכת ידיים (ג, ה) דנה בקדושת מגילות קהלת ושיר השירים, ומבררת אם הן "מטמאות את הידיים"<sup>17</sup>:

אמר רבי שמעון בן עזאי: מקובל אני מפי ע"ב זקנים... ששיר השירים וקהלת מטמאות את הידיים.

אמר רבי עקיבא: חס ושלום! לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא יטמא את הידיים, שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים, שכל הכתובים - קודש, ושיר השירים - קודש קודשים!

אם רואים בשיר השירים אלגוריה ליחסים שבין הקב"ה לכנסת ישראל, דברי רבי עקיבא מובנים ומתקבלים. עם זאת, על פי היסוד שהנחנו, גם על צורתו החיצונית של שיר השירים, על פי פשוטו, אפשר לומר שהוא קודש קודשים, שהרי הדבקות והאהבה האמיתית בין איש לאשתו (-"זכו") הם הביטוי לייחוד ה' ואחדותו, שאין קדוש הימנו, והוא יסוד האמונה. אין אפוא צורך להרחיק לנמשל כדי להגיע למסקנה ששיר השירים קודש קודשים.

וכמה מתאימה אמרה זו דווקא לרבי עקיבא<sup>18</sup>! היחסים ההדוקים ויחס האהבה שבין רבי עקיבא לאשתו רחל הם שם דבר בתלמוד ובעולם המחשבה היהודי. מי שבהתנהגותו העלה על נס את היחסים הראויים שבין איש לאשתו, לו ראוי לומר: "שכל הכתובים (-או: "כל השירים") - קודש, ושיר השירים - קודש קודשים".

לאור זאת, אין אפוא תימה בפירוש המובא בשם רש"י (הפירוש המיוחס לרש"י לדברי הימים ב כב, יא) ל"חדר המטות" - המקום שהוסתר בו יואש מלך יהודה:

פירוש: בעליית בית קודש הקודשים... וקורהו: "חדר המיטות" על שם: "בין שדי ילין" (שיר השירים א, יג). והוא שיסד הקליר (בפיוט: "זכר תחילת כל מעש",

---

17. בעבר היה מקובל לשמור את כתבי הקודש והתרומה זה לצד זה משום ששניהם קדושים. אולם, התרומה משכה עכברים שפגעו גם בכתבי הקודש. כדי למנוע מצב זה, גזרו חכמים שידיים שנגעו בכתבי הקודש נטמאות ופוסלות את התרומה, וממילא אנשים יימנעו מקירוב התרומה לכתבי הקודש. כשחז"ל דנים אם ספר זה או אחר מטמא את הידיים, הם בעצם דנים בקדושתו: אם הוא מטמא - סימן שהוא קדוש, ואם לא - אינו קדוש.

18. ראה עמדתו של הראי"ה קוק בעניין זה בסידורו "עולת ראי"ה" על שיר השירים. למרות גישתם האלגורית לשיר השירים בכללו, לא התעלמו חז"ל ממובניו בדרך הנגלה והפשט. ראה במאמרו של הרב ד"ר צבי א' יהודה: "שיר השירים - קדושתה של המגילה ופרשנותה", פורסם ב"סיני" (כרך ק, עמ' תעא-תפו) ומקורותיו, שם.

חזרת מוסף ליום א' של ר"ה): "אם פץ למטות (-במחזור: "להמטות"), נפץ **חדר המיטות**, לכיפור יזכור, חורבן הבית יכפר עליכם"<sup>19</sup>.

### "מסוגל ליחיד בדורו"

אבן הפינה שיסדנו, יש בה כדי להטעים את דברי הגמרא על אודות רב שמואל בר יצחק, על פי פירושו של המהר"ל מפראג.

הגמרא (כתובות יז, א) מספרת שרב שמואל בר יצחק היה מרקד לפני חתן וכלה בשלושה בדי הדסים, "זורק אחד ומקבל אחד" (עפ"י רש"י). רבי זירא אמר עליו: "קא מכסיף לן סבא", כלומר: מבייש אותנו הזקן, "שמזלזל בכבוד תלמידי חכמים ונוהג קלות ראש בעצמו" (רש"י). כשרב שמואל בר יצחק הלך לעולמו, הבדיל עמוד אש בינו לבין שאר העם, וקבלה בדידנו שאין עמוד אש מבדיל אלא לאחד או שניים בדור. או אז אמר רבי זירא: "אהניה ליה **שוטיתיה** לסבא" – הועילו לו בדי ההדסים לזקן, או לפי גרסה אחרת שמובאת בגמרא: "אהניה ליה **שוטתיה** לסבא" – הועילה לו שטותו לסבא.

המהר"ל (חידושי אגדות על הגמרא) מסביר את שתי הגרסאות ברבי זירא:

"אהניה ליה שוטיתיה" – ...בא לומר כי זכה לעמוד של נורא (-אש) בשביל שהוא משמח חתן וכלה, שהוא מצוה גדולה...

"אהניה ליה שטותיה" – רוצה לומר, מה שעשה עצמו כשוטה בשביל מצות בוראו גרם לו שהפסיק עמוד של אש.

הינה כי כן, זכה רב שמואל בר יצחק שעמוד אש הבדיל בינו לבין שאר העם, דבר הקורה לאחד או שניים בדור, וזאת בזכות ששימח חתן וכלה. יש באבן הפינה שיסדנו כדי להטעים הַטָּעַם היטב מה מיוחד במצוה זו, שמסוגלת להביא את מקיימה למעלה של אחד בדור!

### "המראות הצובאות" בכניסה למשכן

על אודות עשיית הכיור אמרה התורה (שמות לח, ח): "ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראות הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד". רש"י, בפירושו לפסוק, מפרש מהן אותן: "מראות הצבאת", על פי מדרש תנחומא:

בנות ישראל היו בדיהן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עיכבו מלהביא לנדבת המשכן. והיה מואס משה בהן מפני שעשויים

---

19. הפייטן מפיט ב"תקיעתא" לזיכרונות: "נושא על מוטות (-כינוי לעם ישראל), אם פץ להמטות (-אם יאמר ה' להמעידם, להענישם), נפץ חדר המיטות, לכיפור יזכור (-חורבן בית המקדש, ליום כיפור יזכור)". הפירוש על פי מחזור "רינת ישראל", ערוך, מסודר ומבואר בידי שלמה טל.

ליצר הרע. אמר לו הקב"ה: "קבל! כי אלו חביבים עליי מן הכול, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים".

כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך, היו הנשים הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים, לומר: "אני נאה ממך!", ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם, ומתעברות ויולדות שם... וזהו שנאמר: "במראת הצבאת".

ונעשה הכיור מהם, שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו את שקינא לה בעלה ונסתרה.

כל זאת עשו הנשים כנגד התחכמותו של פרעה בגוזרו על ישראל "שלא יהיו ישנים בבתיהם" בזמן שעובדים בפרך, וזאת כדי "שלא יהיו משמשין מיטותיהם" (תנחומא פקודי, ט). הנשים הצדקניות שבדור<sup>20</sup> תרמו את המראות, תשמישי יצר הרע, לחפצי שמיים, להידוק הדבקות שבין איש לאשתו בימים קשים של עבדות, שמעצם טיבם וטבעם גורמים להרחקה. הדבקות שנוצרה קמה וגם ניצבה והכריזה על פי דברינו: "ה' אחד ושמו אחד", "שהכול ברא לכבודו".

ראיית בשר ודם, ואפילו של אדון הנביאים משה רבנו, לא הייתה נוחה ממראות אלו (שם):

כשראה משה אותן המראות, זעף בהן, אמר להם לישראל: "טולו מקלות ושברו שוקיהן של אלו! המראות לזימה הן צריכין!".

אך ראייה א־לוהית קידשה את המראות, ובצו ה' הוכן מהן הכיור והועמד בכניסה למשכן וממנו קידשו הכוהנים את ידיהם ואת רגליהם בבואם אל אוהל מועד לעבודתם.

אבן הפינה שירינו מאירה זווית נוספת בהבנת מעלתן של המראות הצובאות.

## מחיקת מגילת הסוטה

בעניין סוטה, התורה מצוה (במדבר ה, כג): "וכתב את האלת האלה הכהן בספר ומחה על מי המרים". במגילת הסוטה היה הכוהן כותב את "כל הדברים שהשביע אותה בהם, אות באות, מילה במילה, וכותב את השם ככתבו" (רמב"ם, הלכות סוטה ג, ח). הכוהן מכין את המים המרים "ומוחק לתוכן המגילה" (שם שם, י).

שם הוויה היה נמחק אפוא במים המרים. התורה הִקְרִיגָה את מחיית שם הוויה במגילת הסוטה מן המצוה הכללית של: "לא תעשון כן לה' א־לוהיכם" (דברים יב, ד), ש"כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהן הקב"ה - לוקה מן התורה.

20. לשון רבי אליעזר, מובא ב"תורה שלמה" (שמות לח, ח, אות ז\*) ולשון רב עווירא בגמרא (סוטה יא, ב).



שהרי הוא אומר בעבודה זרה: 'ואבדתם את שמם מן המקום ההוא – לא תעשון כן לה' א־לוהיכם" (רמב"ם, הלכות יסודי התורה ו, א).

החריגה הזאת מוטעמת בטעם של עשיית שלום בין איש לאשתו: "לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה: שמי, שנכתב בקדושה, יימחה על המים" (מכות יא, א), ופירש רש"י (שם): "דכתיב בסוטה: 'ומחה אל מי המרים' והרבה הזכרות (-שמות ה') בפרשה, ואפילו הכי (-כך) כתיב: 'ומחה'...". כך פסק גם הרמב"ם (הלכות מגילה וחנוכה, ד, יז): "השם נמחק – לעשות שלום בין איש לאשתו".

למען שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שראוי שיימחה השם המפורש על המים! והדברים תמוהים: מה כוחו של שלום בין איש לאשתו שיש בו כדי להצדיק מחיית שם ה' המפורש, דבר שיש בו משום ביזוי שם שמיים, וחלילה ביטוי לכפירה במציאותו יתברך, שהרי דבר זה נצטוונו לעשות לעבודה זרה!?

אכן, על פי אבן הפינה שירינו נהירים הדברים: שלום בין איש לאשתו הוא הביטוי הנעלה לקידוש שם שמיים והכרזה על ייחודו של ה' ואחדותו. מחיית שם ה' על המים בפרשת הסוטה בצורה יוצאת דופן, תכליתה להביא שלום בין איש לאשתו ולהכריז בכך לאורך ימים על א־לוהותו של ה', שהוא לבדו אחד ושמו אחד. רעיון דומה מצאנו בטעם של היתר חילול שבת מחמת פיקוח נפש אפילו של תינוק בן יומו: "אמרה התורה: חלל עליו שבת אחת – כדי שישמור שבתות הרבה" (שבת קנא, ב).

## שלום בין איש לאשתו גובר על מידת קל וחומר

מובא בגמרא (יבמות פז, ב):

לא נעשה מתים כחיים לעניין ייבום מקל וחומר: ומה במקום שעשה ולד מן הראשון כולד מן השני לפוסלה מן התרומה – לא עשה מתים כחיים, מקום שלא עשה ולד מן הראשון כולד מן השני לפוטרה מן הייבום – אינו דין שלא נעשה מתים כחיים!?! תלמוד לומר (משלי ג, יז): "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

תכלית ה"קל וחומר" כאן היא להוכיח שאישה שמת בעלה ונפטרה מייבום מפני שהיה לה זרע מבעלה, אם הלכה אחר כך ונישאה לאיש אחר, ולאחר מכן מת הזרע שהיה לה מבעלה הראשון שבגיננו נפטרה מייבום – תחזור האישה לזיקת ייבום לאחי בעלה הראשון מכיוון שמת הזרע שבגיננו נפטרה מהייבום ועתה: "זרע אין לה" (ויקרא כב, יג).

מסקנה זו עולה ממידת "קל וחומר", שהיא אחת מהמידות שהתורה נדרשת בהן. הגמרא איננה פורכת את ה"קל וחומר", הוזה אומר שמכוח כללי לימוד ה"קל וחומר" – "קל וחומר" זה הוא בלי רבב. הגמרא שוללת את תוצאות ה"קל וחומר" משום שעל מצוות התורה נאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". כלומר, קבלת תוצאות ה"קל וחומר" הייתה עומדת בסתירה לכלל שדרכי התורה דרכי נועם

המה, שכן: "אם תאמר שתחלוץ לאחי בעלה הראשון לאחר שנישאה לשני - הרי היא מתגנה על בעלה" (רש"י על הגמרא דלעיל), והוסיף המאירי (שם): "ויבואו לידי קטטה, וכתוב: 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'".

אמור מעתה: החשש שהאישה תתגנה על בעלה ויבואו לידי קטטה ויפגע השלום בין איש לאשתו - בכוחו לדחות את ה"קל וחומר"!

"הלכך, על כורחך: 'בן אין לו' - בשעת מיתה קאמר (-בשעת מיתת הבעל הראשון), והרי יש לו" (רש"י, שם). על כן נקבעה ההלכה שנקודת הזמן הקובעת אם יש לבעל הראשון בנים אם לאו היא מועד מיתתו, ונקודת זמן זו היא הקובעת לעניין זיקתה של האלמנה לייבום או חליצה של אחיו. אי לזאת, מות הזרע מבעלה הראשון לאחר מכן, אחר שכבר נישאה לשני, איננו מעלה ומוריד חרף ה"קל וחומר".

שמה תאמר: ומה לנו אם תתגנה על בעלה?! ייקוב הדין את ההר!

על פי היסוד שהנחנו מובן שמצב שהאישה מתגנה על בעלה, המביא לקטטה ומחלוקת ופוגם בשלום הבית שביניהם - פוגע באחדות ה' וייחודו. אי אפשר אפוא שתילמד הלכה שכזאת ב"קל וחומר". מקור זה, כמדומה, הוא המקור היחיד לדחיית לימוד מפסוק או ממידה שהתורה נדרשת בה, מכוח הכלל: "דרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום".

### שלום־בית קודם לפרסומי ניסא

דין פרסומי ניסא הוא דומיננטי בהלכות פורים וחנוכה, כפי שעולה מדברי הרמב"ם (הלכות מגילה וחנוכה ד, יב-יג):

מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה - שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.

הרי שאין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה - מקדים לקנות שמן ולהדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים - מוטב להקדים נר חנוכה, שיש בו זיכרון הנס.

אולם, לעניין נר שבת פסק הרמב"ם (שם שם, יד) שגור שבת קודם הן לנר חנוכה הן לקידוש היום, וזאת "משום שלום־ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו" (-כאמור בפרשת סוטה).

על פי דרכנו נוכל להסביר שמכיוון ששלום־בית בין איש לאשתו מבטא ומפרסם את ייחודו ואחדותו של ה' בעולם, משום כך הוא קודם לפרסומי ניסא, שעניינו: "שבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו".

## תורתו לא הצילתו משפגע בשלום הבית

הגמרא (כתובות סב, ב) מספרת על אחד החכמים, רב רחומי שמו, שהיה לומד כל השנה במחוזא, והיה שב לביתו רק בערב יום הכיפורים. פעם אחת נמשך בלימודו והתעכב והתאחר לצאת לביתו. בינתיים ציפתה אשתו לשובו הביתה, ואמרה לעצמה: "עכשיו בא!", "עכשיו בא!". משלא הגיע בעלה, חלשה דעתה, הצטערה וירדה דמעה מעיניה. באותה שעה ישב רב רחומי על גג, נפחת הגג מתחתיו, נפל ומת.

הסיפור ותוצאותיו מעלים שאלות נוקבות: ראשית, גם האישה נפגעה ממותו, שהרי הוא בעלה! נוסף על כך, האם ראוי רב רחומי לעונש מוות – אומנם בידי שמיים – על שבשוגג, מתוך שנמשך אחרי לימודו ודבק בתורה, לא הגיע לביתו?! כמדומה שיש באבן הפינה שהנחנו כדי ליישב את התמיהות:

בעולמה של ההלכה מיוחסת חשיבות רבה ביותר לתלמוד תורה. עם זאת, אין הבעל רשאי להשתחרר מחובותיו כלפי אשתו אלא בהסכמתה. הסכמה זו היא חלק מהזוגיות, זהו האופן שבני הזוג בחרו להגשים את זוגיותם. כל עוד מוגשמת הזוגיות – נכללים בני הזוג במסגרת: "זכו – שכונה ביניהם", והם ממלאים יחד אחר התכלית האלוהית של: "לא טוב היות האדם לבדו".

אולם, משהופרה ההסכמה, יצאו בני הזוג ממסגרת: "זכו שכונה ביניהם" ונכנסו למסגרת: "לא זכו – אש אוכלתם", שכן, שובשה התכלית האלוהית של: "לא טוב היות האדם לבדו".

אכן, אשתו של רב רחומי נותרה אלמנה, אך אלמנה מזוגיות מדומה שאין בה ולא כלום – אלמנה מבעל, שחרף היותו תלמיד חכם, התעלם מדברי חכמים, ובהתנהגותו הבלתי אחראית פגע באשתו, ויותר מזה, פגם באחדותו ובייחודו של בורא עולם.

בהיותו תלמיד חכם היה עליו לחשוש שמא "יימשך" אחר הסוגיה וישכח את חובתו. בעולמה של ההלכה מצויות אזהרות לאדם שיעשה דברים מסוימים או שיימנע מעשיית דברים מסוימים שמא ישכח ויבוא לידי עבירה<sup>21</sup>.

דברים ברורים לעניינינו מובאים בגמרא (פסחים ד, א) בשם אביי, האומר שאין לתלמיד חכם להתחיל את זמן לימודו בלילה שבין שלושה עשר לארבעה עשר בניסן מחשש שיתעמק בסוגיה ומתוך כך יימשך בלימודו ויחמיץ את מצות בדיקת חמץ. בעקבות זאת פסק הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה ב, ג):

21. כגון: "חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשכה (-) שלא יהא כרוך בשום דבר פן יוציאנו". (רש"י). אמר רב יוסף: הלכתא רבתי לשבת (-) "דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת". (שם). המשנה אומרת (שבת ט, ב): "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל..." (וראה: שו"ע או"ח, רלב).

אין קובעים מדרש בסוף יום שלושה עשר, וכן החכם לא יתחיל לקרות בעת זו - שמא יימשך ויימנע מבדיקת חמץ בתחילת זמנה.

וראה ב"כסף משנה" (על הרמב"ם, שם) את טעם סיבת ההלכה:

וכתב רבנו זה, לפי שמה שאמר אביי: צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה - משמע: בין ללמד לעצמו ובין לאחרים.

על אודות רבי עקיבא מובא בברייתא (פסחים קט, א):

מימיו לא אמר: "הגיע עת לעמוד בבית המדרש (-ולצאת) - חוץ מערבי פסחים וערב יום הכיפורים... כדי שיאכילו את בניהם (-לפני התענית).

אכן, היה ראוי שרוב רחומי יעמוד בבית המדרש ויצא בערב יום הכיפורים למלא חובתו כלפי ילדיו ואשתו<sup>22</sup>. היה עליו לתת את הדעת על אזהרת חכמים ולחשוש שמא יימשך אחר לימודו ויאחר לצאת לביתו בזמן.

### הקדמת מצות חליצה למצות ייבום בנשוי

מלשון התורה במצות ייבום (דברים כה, ה-י) עולה שמצות ייבום קודמת למצות חליצה. הביטוי המבזה שטובעת התורה במסרב לייבם אך מאשש את הדבר, כפי שמסביר רבנו בחיי (שם שם, ט):

היה היבם אכזרי ונמאס בעיני הבריות כאשר לא יחפוץ לייבם, ועל כן ראוי הוא שייקרא בישראל בשם הזה: "בית חלוץ הנעל" (דברים כה, י). וצריך אתה לדעת כי העניין הזה חסד המקום על ישראל.

עם כל זה, נקבע להלכה שאם האח העומד לייבם כבר נשוי, הרי שהחליצה קודמת לייבום (שו"ת גינת ורדים<sup>23</sup>, אבה"ע ב, ח):

ראוי הוא לעקור הייבום בשביל שלום-ביתו ואשת נעוריו. וכבר אסיקו רוב הפוסקים ז"ל דבנשוי אישה - כולי עלמא מודו דמצות חליצה קודמת, וניחא ליה לקב"ה בהכי (-ונוח לו לקב"ה בכך). שמו ח"ו נמחק על המים<sup>24</sup> ב"קום עשה", שעוברים על מצות לא תעשה בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו, כל שכן שיש לומר דניחא ליה לרחמנא (-שנוח לתורה) בביטול

22. ואפשר ש"רחומי" איננו שמו האמיתי של החכם, ונקרא כן בלשון סגי נהור על פגיעתו באהבת אשתו וילדיו, שהיה עליו לאהבם, לרחם עליהם, לדאוג להם ולהאכילם לפני התענית. ראה לעניין זה: "בן רחומי" (נזיר יג, א) הנקרא כך על ששאל שאלה בדין "רחימנא לך כוותי". וכן ראה בספר "לחקר שמות וכינויים בתלמוד" לרב ראובן מרגליות, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, בפרק "פסידונים בתלמוד", עמ' ה.

23. ראה בנספח הרבנים שבסוף ספרנו.

24. ראה לעיל בעניין סוטה.

מצות ייבום, דהווי מצות עשה ב"שב ואל תעשה", כדי שיהיה שלום עם אשת נעוריו.

הינה כי כן, קביעת חכמים לעקור את הייבום בשביל שלום הבית והזוגיות מראה על חשיבותו הרבה של עקרון הזוגיות.

### הקשר בין הקב"ה לעם ישראל כחתן וכלה

לא בכדי נמשלו יחסי הקב"ה ועם ישראל בנביאים ובכתובים כיחסי חתן וכלה ויחסי איש ואישה.

גם התורה ניתנה לישראל במתנה כחתן הנותן מתנה לכלתו (נדרים לח, א), כפי שפירש המהרש"א (שם):

למדו לומר כן על פי המדרש: "ככלתו"<sup>25</sup> – חסר כתיב (-לשון פלה), שנתן לו הקב"ה התורה כחתן הנותן לכלה הקידושין, שנותן בעין יפה ומתנה שלא להחזיר, וכן פירש רש"י בחומש. אך מה שפירש הכלה – היא התורה, והחתן – הוא ישראל, אינו כן, אלא בכל מקום הקב"ה נדמה לחתן וישראל לכלה.

והדברים מפורשים ב"מדרש הגדול" (על שמות לא, יח):

"ויתן אל משה" – מושלים אותו משל, למה הדבר דומה? – למלך שהלך לקדש לו אישה, אמר לה: "איני נותן תכשיטי בידך שלא תכפרי בי, ולא יהיו בידי, שלא תאמרי: 'מכזב הוא בי', אלא יהיו בידי שושבין נאמן הוא עלינו". כך אמר הקב"ה לישראל: "אני נותן התורה ביד משה שהוא נאמן", ולכך נאמר: "ויתן אל משה".

### הקב"ה עושה שושבינות לאדם הראשון

הגמרא (עירובין יח, א) מלמדת: "ויביאה אל האדם" (בראשית ב, כב) – מלמד שעשה הקב"ה שושבינות לאדם הראשון<sup>26</sup>, ופירש רש"י (על הגמרא): "שנשתדל בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה". ומסיקה הגמרא: "מכאן (לימדה תורה דרך ארץ<sup>27</sup>) לגדול שיעשה שושבינות לקטן ואל ירע לו".

על שום מה מתעסק הקב"ה בחיתונם ושמחתם של אדם הראשון וחווה? הרי מדובר באיש ואישה יחידים עלי אדמות! התורה מלמדת אפוא שתכלית בריאת אדם וחווה לא הוגשמה בעצם בריאתם. עליהם לדבוק זה בזה כדי להגשים את תכלית בריאתם, להודיע ש"ה' אחד ושמו אחד" ולמנוע על ידי כך את טעות המלאכים וטענת המינים. תכלית זו קיימת ביתר שאת בדורות הבאים, כל ימי

25. "ויתן אל משה ככלתו לדבר איתו בהר סיני שני לחות העדות..." (שמות לא, יח).

26. בכת"י מינכן: "שושבינות לחווה", ראה שטיינזלץ "גרסות".

27. על פי המובא ב"גרסות" במהדורת שטיינזלץ.

עולם. ולימדה תורה דרך ארץ שאפילו אדם מכובד וגדול בתורה יעשה שושבינות לקטן ואל יראה בזה פחיתות, שכן, התכלית היא תכלית נכבדה ביותר.

ואכן, כך נהגו חכמי ישראל הלכה למעשה (מדרש הגדול, בראשית ב, כב<sup>28</sup>):

מעשה ברבי יהודה ברבי אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו, ועברה כלה לפניו, אחז בידו שרביט של הדס והיה משענן (-מנופף) בו עד שעברה כלה מלפניו.

שוב מעשה ברבי יהודה ברבי אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו, עברה כלה לפניו, אמר להם: "בניי, עמדו והתעסקו בכלה, שהרי מצינו בהקב"ה שנתעסק בכלה, והלוא דברים קל וחומר: ומה אם הקב"ה נתעסק בכלה - אנו על אחת כמה וכמה!"... שתיקנה הקב"ה לחווה וקישטה וכלילה והביאה אל האדם, שנאמר: "ויביאה אל האדם".

רבי יהודה ברבי אלעאי הפסיק מתלמודו, הוא ותלמידיו, כדי "להתעסק" בכלה שעברה לפניו. ערך לימוד התורה, שהוא ערך עליון בעולמה של היהדות, נדחה אפוא מפני ההתעסקות בכלה - ולא דבר ריק הוא! על אדני אבן הפינה שירינו מתבררים הדברים, דבר דבור על אופניו.

## עשיית הכרובים

בצוותה על עשיית הכרובים, אמרה התורה (שמות כה, יח-יט):

ועשית שנים כרובים זהב, מקשה תעשה אותם משני קצות הכפרת. ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה, מן הכפרת תעשו את הכרובים על שני קצותיו.

על אודות הביצוע אמרה התורה (שם לז, ז-ח):

ויעש שני כרובים זהב, מקשה עשה אתם משני קצות הכפרת, כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה, מן הכפרת עשה את הכרובים משני קצותיו.

ופירש הנצי"ב (העמק דבר, שמות כה, יט):

אבל יש בזה הוספה<sup>29</sup>: שיעשה כאחד "כרוב אחד מקצה מזה וכרוב..." ולא, שיעשה תחילה זה הכרוב ואחר כך השני. ואילו היו שני הכרובים בצד אחד, היה אפשר לבעל מלאכה אחד להקיש כאן וכאן עד שייצאו שניהם כאחד, אבל כאשר המה על שני קצותיו, הוא מן הנמנע. על כן פירש הכתוב: "תעשו את הכרובים על שני קצותיו" - שיהא אחד עומד מזה ואחד מצד השני, ויהיו נזהרים להוציא שני הכרובים כאחד.

28. ראה גם בהערה טז לאבות דרבי נתן, נוסחה א, ד.

29. מפני שהמילה "ועשה" בתחילת הפסוק מיותרת, ומפני שהלשון: "תעשו" בסוף הפסוק בלשון רבים משונה מכל העניין.

מתברר שבעשיית הכרובים גילתה התורה שבצלאל לבדו "נעה את הכרובים משני קצותיו", חרף הציווי לעשותם בשני אנשים – "משום שמן הנמנע היה לעשותם שניהם ביחד באדם אחד". על כן פירש הנצי"ב: "אבל בדרך נס נעשה על ידי בצלאל שניהם יחד".

על שום מה ציוותה התורה ששני הכרובים ייעשו כאחד, עד שכאשר בצלאל ביקש לעשותם לבדו משום חביבות המצוה, דבר שמן הנמנע לעשות בידי אדם אחד, נעשה לו נס והצליח לעשותם כאחד לבדו?<sup>30</sup>

כמדומה שיש ביסוד שהנחנו כדי להטעים את הדבר. הכרובים, שפרצופיהם בדמות איש ואישה הפונים איש אל אחיו, מבטאים את הקשר והדבקות שבין איש לאישה עלי אדמות, דבקות המכריזה על השראת שכינה ועל איחוד וייחוד שמו של הבורא. מציאות של כרוב אחד בלבד על הכפורת, אפילו לזמן־מה עד שייעשה הכרוב השני, שוללת את אחדות הבורא ופותרת פתח לטענת המלאכים ולקטרוג המינים ששתי רשויות הן.

כרוב אחד מבטא מציאות של עבודה זרה וכן של האיסור: "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" (שמות כ, ד) שבעשרת הדיברות, ושל האיסור: "לא תעשון אתי, אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (שם שם, כ). כל סטייה במעשה הכרובים – הן מבחינת החומר שנעשו ממנו הן מבחינת מספרם הן מבחינת מקום הצבתם – "הרי הן לפניי כאלוהות"<sup>31</sup>.

ברי אפוא על שום מה היו צריכים הכרובים להיעשות כאחד. ומשביקש בצלאל לעשותם לבדו, דבר שהוא מן הנמנע לעשותו בידי אדם אחד, הוא נזקק לנס. שכן, כל תכלית עשיית הכרובים היא באופן שימלאו את ייעודם, ושבעצם מציאותם בקודש הקודשים יכריזו ש"ה' אחד ושמו אחד".

### **"וביזם השמיני ימול בשר ערלתו"**

התורה מקישה ויוצרת זיקה בין לידת הזכר, טומאת אימו ומועד ברית המילה (ויקרא יב, ב-ג):

אשה כי תזריע וילדה זכר,

30. והנצי"ב השיב מה שהשיב.

31. רש"י (שמות כ, כ): "'אלהי כסף' – בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי – שלא יהיו של כסף, שאם שניתם לעשותם של כסף – הרי הן לפני כאלוהות; 'אלהי זהב' – בא להזהיר שלא יוסיף על שניים, שאם עשית ארבעה – הרי הן לפני כאלוהי זהב; 'לא תעשו לכם' – לא תאמר: 'הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים', לכך נאמר: 'לא תעשו לכם'. וראה פירוש הרא"ם על רש"י ופירוש "משכיל לדוד".

וטמאה שבעת ימים, כימי נדת דותה תטמא,  
וביום השמיני ימול בשר ערלתו.

"והיולדת בן זכר - אסורה לבעלה שבעה ימים, שנאמר: 'וטמאה שבעת ימים', ויום השביעי לערב, שהוא אור ליום השמיני, טובלת ומותרת לבעלה" (ספר והזהיר ח"ב, עמ' נה-נו) - זו טומאת לידה. בגמרא (נידה לא, ב) מוסבר: "מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה?" - "שלא יהו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים", ופירש רש"י: "שאוכלין ושותין בסעודה, ואביו ואמו עצבים, שאסורין בתשמיש".

ומה בכך שלא יהיו בשמחה מחמת שאסורין בתשמיש? הרי גם הם יכולים לאכול ולשתות בסעודה, שכן, נולד להם בן זכר ונכנס לברית! ועוד, הרי גם הבן בצער מחמת הברית, ויזדהו עם הבן בצערו, שהרי אין אומרים: "שהשמחה במעונו" בזימון שבברכת המזון בסעודת הברית מחמת צער הנימול. יש אפוא באירוע הברית מציאות של עצב וסבל, ומה בכך שאביו ואימו עצבים - ימול לשבעה, שכן, "כל השביעים חביבים" (מדרש תהילים בובה, ט, יא)!

נראה להסביר ששמחת הברית איננה שמחה של אכילה ושתייה, אף שבאה לידי ביטוי באכילה ושתייה של סעודת המצוה. שמחת המצוה של ברית המילה היא שמחה על הקשר המיוחד שבין הקב"ה לעם ישראל: "אות ברית קדש", וכפי שפייט רבי יהודה הלוי (יוצר לשביעי של פסח): "ומבטן לשמך המה נימולים". זו שמחה על כניסת הנימול לעם המרים בייחודו קול כשופר ומכריז: "שמע ישראל, ה' א-לוהינו, ה' אחד!" (דברים ו, ד). זו השמחה האמיתית של: "כולם שמחים". על כן ראוי שאף אביו ואימו של הנימול יהיו מסוגלים להשתתף בשמחה הגותנת ביטוי לייחודו ואחדותו של הקב"ה. במצב שמצויים בו האב והאם, בהיותם אסורים זה לזה, אינם יכולים להשתתף בשמחה כזאת, שכן, הפירוד ביניהם מכריז ח"ו להיפך, כפי שהובהרו הדברים על אדני יסוד הזוגיות בבריאה.

אמור מעתה: יש להמתין עד ליום השמיני, שיהיו בו האב והאם מותרים זה לזה, ומהיחד שלהם, כביום נישואיהם, תצא ההכרזה של: "ה' אחד ושמו אחד!". אז יוכלו אף הם לשמוח בשמחת הברית, שמשמעותה וביטויה הם: ייחודו ואחדותו של הבורא.

### היטמאות כוהן לאשתו ולאחותו הבתולה במותן

בראשית פרשת אמור, התורה אוסרת על כוהן להיטמא למתים, חוץ משבעת הקרובים אליו: אביו ואימו, בנו וביתו, אחיו ואחותו ואשתו, ככתוב (ויקרא כא, א-ג):

אמור אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אליהם: לנפש לא יטמא בעמיו, כי אם לשאר הקרב אליו, לאמו ולאביו, לבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש, לה יטמא.



התורה פותחת במצות ההיטמאות של הכוהן לאשתו, באומרה: "כי אם לשאר הקרב אליו", ו"אין 'שאר' – אלא אשתו" (רש"י, שם). התורה מפרטת את שאר הקרובים ומסיימת באחותו הבתולה של הכוהן. אומר על כך האלשיך הקדוש בפירושו לפסוקים:

"כי אם לשאר" – לומר כי מהראוי לא היה לו לטמא כי אם לאשתו, שהיא כגופו, מצד קרבת נפשם כנודע, כי נפש האדם עם נפש בת זוגו אחת ייחשבו, כשני גופים בנפש אחת. וזה מאמר הכתוב (בראשית ב, כד): 'על כן יעזב איש את אביו... ודבק באשתו...' – ...להורות כי נפשנו לאחת תיחשב, כי נפש אחת וחיות אחת לשנינו.

וכן, אחר שיותר קרובה יש לאדם עם אשתו מאשר יש לו עם אביו ואמו, ו"על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו", וכאשר הם בנפש אחת – "והיו" גם כן: "לבשר אחד", כי "שלושה שותפים באדם..." (קידושין ל, ב), נמצא כי גוף בשר הבן בין שניהם נעשה.

אמור מעתה שמן הראוי היה שלא להתיר לכוהן להיטמא אלא לאשתו שהלכה לעולמה, לרבות אשתו מן האירוסין (-קידושין, קודם כניסתם לחופה).

לכאורה, אם הכוונה ב"לשאר הקרב אליו" היא לאשתו, היה הפסוק צריך לומר כך: "לנפש לא יטמא בעמיו, כי אם, לשאר הקרב אליו ולאִימו ולאִביו..." – כלומר, להוסיף ו' החיבור המורה שלפני אימו ישנה קרבה נוספת! האלשיך עונה שהתורה עשתה כן משום שאין כאן רצף אחד של קרובים, אלא ישנה אשתו, שהיא קרבה מיוחדת, ואחר כך יש: "לאִמו ולאִביו...", שזאת כבר קרבה רחוקה יותר.

האלשיך מסביר מדוע התירה התורה בסופו של דבר להיטמא גם לשאר הקרובים, ולא רק לאשתו:

והתחיל מאמו – שהיא אשר החלה לתת חלק בו להיעשות, כי: "אישה מזרעת תחילה – יולדת זכר" (נידה לא, ב). ופה לא ידבר רק (-אלא) על הזכרים, כי בני אהרון מוזהרים על הטומאה ולא בנות אהרון<sup>32</sup>, ולא בלבד אב ואם שעשו את בשרך וגם יש להם חלק בצד מה בנפשך, כנודע מחכמי האמת (-חכמי תורת הנסתר) כי בהזדווג והתאחד האיש עם אשתו להוליד, גם נפשות שניהם מתאחדות ומקנים צד מאיכות נפשותם בנפש הבן מצד מה (-במשוה), באופן שאתה חלק מהם ודרך החלק נמשך אחרי הכול.

זו אפוא הסיבה להתיר ההיטמאות לאב ואם: הבן הוא חלק מהם, והחלק נמשך אחר השלם.

לכאורה, לפי זה, לא היה לכוהן להיטמא לבניו ובנותיו, שהרי אין "השלם" – האב, נמשך אל "החלק" – בניו! מחדשת התורה שאף על פי כן מותר להיטמא להם.

32. סוטה כג, ב, כדברי התורה: "אמר אל הכהנים בני אהרן".

התורה מוסיפה ומחדשת חידוש מופלג יותר: גם האח - אף שהקשר שלך אליו רחוק יותר, ומסתכם בכך ששניכם באתם מאותו מקור - אף על פי כן התורה התורה להיטמא אליו.

אולם, בניגוד לאח, שהיתר ההיטמאות אליו מוחלט, ההיתר להיטמא לאחות שהלכה לעולמה הוא רק אם מתה ברווקותה. שכן, כאשר היא נישאת, קשר הזוגיות שלה עם בעלה עולה על קשר האחוה שבינה לבין אחיה, "ולאחד ייחשבו" היא ובעלה.

באופן זה הסביר גם רבי אהרון ברבי יוסי הכוהן מבעלי ה"תוספות", בספר הג"ן<sup>33</sup> (עמ' רפג, ויקרא, כא):

אמרו רבותינו: "שארן זו אשתו" ... וכתיב נמי (-גם): "ולאחותו הבתולה אשר לא היתה לאיש" ... אך אם הייתה לאיש - אין מיטמא, שבעלה קרוב לה הימנו, ומטמא לה אפילו הוא כוהן, כדכתיב: "והיו לבשר אחד", ואין לך קרבה גדולה מזו!

אבן הפינה שיסדנו, יש בה אפוא כדי להסביר את מצות ההיטמאות של הכוהן לאשתו ולאחותו הבתולה דווקא.

### **"האשה הכשית אשר לקח"**

הרקע לדיבור של מרים ואהרון במשה הוא בהתנבאותם של אלדד ומידד במחנה (במדבר יא, כו-כח), כפי שהעלה רש"י (שם יב, א) על פי המדרש:

ומנין הייתה יודעת מרים שפירש משה מן האישה? ... מרים הייתה בצד ציפורה בשעה שנאמר למשה: "אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (שם יא, כז). כיון ששמעה ציפורה, אמרה: "אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה, שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני!", ומשם ידעה מרים והגידה לאהרון.

מרים ואהרון, בדברם, היו משוכנעים שהאמת איתם: "הרק אך במשה דבר ה'! הלא גם בנו דבר!" (שם יב, ב). הם דיברו על אודות האישה היפה אשר לקח ועתה גירש, כפי שתרגם אונקלוס: "על עיסק אתתא שפירתא דנסיב, ארי אתתא שפירתא דנסיב - רחיק" (-על עסק אישה יפה שנשא, כי אישה יפה שנשא - הרחיק).

הגם שסברו שדבריהם נכוחים, הרי גם בלי הגילוי האלוהי על דרגת נבואתו וענוותנותו של משה, דבריהם הם בגדר רכילות ולשון הרע. אהרון ומרים הם קדושי עליון, אשר מתו מיתת נשיקה בלי שתהיה למלאך המוות שליטה עליהם, ובזכותם זכו ישראל במדבר למים ולענני כבוד. מרים - היוזמת את שירת הים, המוסרת את

33. ראה בנספח הרבנים שבסוף ספרנו.

נפשה למען ישראל באי צייתה לצו מלך מצרים להרוג את התינוקות הזכרים על הָאֲבָנִים; אהרון קדוש ה', סמל ודוגמה ביחסים שבין אדם לחברו, "אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א, יב). מה אפוא הניע אותם, וכיצד הורו היתר לעצמם לדבר רכילות ולשון הרע במשה?

כמדומה שיש ביסוד שהנחנו בדבר הזוגיות בבריאה כדי להטעים את הדבר:

מרים ואהרון נוכחים במיתת נדב ואביהוא, בהיכנסם לפני ולפנים ובהקטירם קטורת ביום הגדול של חנוכת המשכן. כאמור לעיל, התורה מגלה לנו שבני אהרון מתו על שהקריבו – "לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אתם". עוד גילתה לנו התורה שמיתתם הייתה בדרך של: "בקרבי אקדש" (ויקרא י, ג). על אודות החטא הספציפי הזה של נדב ואביהוא נאמרו טעמים שונים. לעיל הבאנו את הטעם שמתו משום: "שלא היו להם נשים". סבורים היו אהרון ומרים: "הרק אך במשה דבר ה'?! הלא גם בנו דבר!", ועדיין יש עלינו חובה של: "ודבק באשתו", ואדרבה, כוהן גדול הנכנס ביום הכיפורים להקטיר קטורת בקודש הקודשים – צריך שיהיה נשוי! אם כן, כיצד זה עובר משה על: "ודבק באשתו", כאשר דווקא אז: "שכינה ביניהם"?! כיצד מרשה משה לעצמו לפרוש מאשתו ולפגוע בכך ביסוד אחדות הבורא וייחודו?! לפי הבנתם, אין כאן רכילות ולשון הרע, אלא דיבור שתכליתו הטבה עם משה והרחקתו מן החיסרון של: "לא טוב היות האדם לבדו".

אכן, טעותם הייתה בהבנת מעלתו הייחודית של משה, שהיא חריגה מכל באי עולם – "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לד, ט), ועל כן אין להחיל עליו את כללי ההתנהגות הרגילים של כל אדם, לרבות נביאי ה' וקדושי עליון כאהרון ומרים.

### **"ויהיו ימי יצחק"**

על אודות שנותיו של יצחק, אומרת התורה (בראשית לה, כח-כט):

ויהיו ימי יצחק: מאת שנה ושמונים שנה.

ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים...

רבי חיים בן עטר, בפירושו "אור החיים", מעיר שלא נאמר ביצחק לשון חיים כפי שכתוב אצל אברהם (שם כה, ז), יעקב (שם מז, כח) ויוסף (שם נ, כב). הוא מציע שהסיבה לכך היא "שמיום שנולד עד העקדה – לא הייתה לו בת זוג, ואמרו זיכרונם לברכה (קהלת רבה, ט): 'השרוי בלא אישה – שרוי בלא חיים'".

ומוטעמים הדברים ביסוד הזוגיות שייסדנו.

## "די מחסורו אשר יחסר לו" - "זו אישה"

במצות הצדקה, התורה מצוה (דברים טו, ח): "כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו". דרשו על כך חז"ל במדרש ספרי (קטז, ז) <sup>34</sup>:

"די מחסורו" - אין אתה מצוה לעשרו.

"אשר יחסר לו" - אפילו סוס ואפילו עבד. מעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים אחד סוס שהיה מתעמל בו ועבד שהיה משמשו. שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאורח ליטרא בשר בכל יום.

"לו" - זו אישה, כעניין שנאמר: "אעשה לו עזר כנגדו" <sup>35</sup>.

רש"י, בפירושו לפסוק, ציטט את לשון הספרי כמעט מילה במילה. הרמב"ם, בהלכות מתנות עניים (ז, ג), הביא את ההלכה הזאת במילים שלו:

לפי מה שחסר העני - אתה מצוה ליתן לו: אם אין לו כסות - מכסים אותו, אם אין לו כלי-בית - קונין לו, אם אין לו אישה - משיאין אותו, ואם הייתה אישה - משיאין אותה לאיש. אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו, והעני וירד מנכסיו - קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, שנאמר: "די מחסורו אשר יחסר לו".

ומצוה אתה להשלים חסרונו, ואין אתה מצוה לעשרו.

המצוה להשיא אישה היא חריגה. אם שאר החיובים נוגעים לעושר ולכבוד שהיו לעני קודם שירד מנכסיו, והמצוה היא להשלים את אשר חסר לו ולא יותר, שכן: "אי אתה מצווה להעשירו", הרי שהחיוב להשיאו אישה נוגע לדבר שלא היה לאביון קודם שירד מנכסיו!

הספרי תומך יתדותיו במעין גזרה שווה במילה: "לו" - "אשר יחסר לו", "אעשה לו עזר כנגדו". הוזה אומר, הפסוק: "לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו", משמש יתד ופינה ל"הכנסת כלה" לעני, אף שקודם שירד מנכסיו לא הייתה לו אישה.

מדוע אפוא החריגה התורה את חיוב השאת האישה? נראה שיש ביסוד הזוגיות שייסדנו כדי להטעים את הדבר. איש ואישה שלא נישאו שוללים, בעצם היותם לבדם, את ההכרזה היוצאת מבני הזוג הנשואים - החיים בשלום - על דבר ייחודו ואחדותו של הבורא. הנישואין אינם רק לתכלית קיום מצות "פרו ורבו" והעמדת צאצאים, שכן: "אף על פי שיש לו לאדם כמה בנים - אסור לעמוד בלא אישה, שנאמר: 'לא טוב היות האדם לבדו'" (יבמות סא, ב).

34. על פי מדרש הספרי על חומש דברים מאת א"א פינקלשטיין, בהוצאת בית המדרש לרבנים באמריקה ניו-יורק וירושלים, תשס"א, בעמ' 175.

35. וראה גם: תוספתא, כתובות ו, ח; בבלי כתובות סז, ב, ורש"י שם.

השפעת כל-טוב, כסף וכבוד על האביון, כדי להעמידו במצב של השלמת כל מחסורו אשר יחסר לו", איננה יכולה להישאר חסרה דווקא באותו עניין שהקב"ה ראה בו חיסרון בבריאה, עד שהושלם בבריאת האישה.

מטעם זה, גם אישה שמשלימים את חסרונה מחמת אביוניותה, יש להשיאה לאיש, אף שאיננה מצוה בפרייה ורבייה ואינה שייכת בהרהורי עבירה.

כאשר בחר רש"י להכניס לפירושו את דברי הספרי: "לו' – זו אישה" על אדני הפסוק: "אעשה לו עזר כנגדו", בוודאי כיוון לתכלית יסוד הזוגיות שהנחנו, שהרי רש"י (בניגוד לפרשנים אחרים) מפרש שפסוק זה מכווין לאחדותו וייחודו של הבורא, באומרו: "שלא יאמרו שתי רשויות הן: הקב"ה יחיד בעליונים ואין לו זוג, וזה יחיד בתחתונים ואין לו זוג".

הינה כי כן, חרגה התורה וציוותה על הנותן צדקה לאביון "כדי מחסורו", גם לדאוג לגישואיו, אפילו לא היה נשוי קודם שהפך אביון, כי "היות האדם לבדו" – "לא טוב" הוא, ופוגע בשלמות הבריאה שהיא רק בהיות – "ה' אחד ושמו אחד".

### חופה דוחה קבורה ואבלות על אב ואם

בעלי ה"תוספות" (עירובין מו, א) קובעים<sup>36</sup> שמי שמת לו מת ביום טוב או בחול המועד, והמת הוא משבעת הקרובים שחובה להתאבל עליהם – אין לו לנהוג אבלות עד מוצאי אותם ימים, הואיל וימים אלו הם ימים טובים וימי שמחה מן התורה. אך אם הקרוב נפטר ביום טוב שני של גלויות של החג האחרון, שחוגגים אותו מדרבנן (משום "ספיקא דיומא"), יש לנהוג בו אבלות, והוא עולה למניין שבעת ימי האבלות משום שעיקר האבלות הוא ביום הראשון לפטירה.

מסכמים בעלי ה"תוספות" שמכיוון שהיום הראשון של האבלות הוא מדאורייתא, והיום טוב האחרון הוא ספיקא דרבנן, גוברת מצות עשה ודאית מדאורייתא של יחיד (-אבלות היום הראשון), על ספק מצות עשה של רבים (-שמחת החג) מדרבנן (של יום טוב שני האחרון של החג, שחוגגים אותו בגלל "ספיקא דיומא").

המסקנה היא שאבלות היום הראשון של היחיד, שהיא מן התורה, גוברת על מצות שמחת יום טוב שני האחרון של החג, שהיא מדרבנן.

בעלי ה"תוספות" מקשים מהלכה בברייתא (הובאה בכתובות ג, ב), האומרת שאם סמוך לחופה מת אביו של החתן או מתה אימה של הכלה, "מכניסין את המת לחדר" – דהיינו, מעכבים את הקבורה, ומכניסים "את החתן ואת הכלה לחופה, ובעל בעילת מצוה ופורש, ונוהג שבעת ימי המשתה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות". נמצא אפוא שחופה דוחה את קבורת ההורים ואת האבלות עליהם, וזאת אף שאבלות היום

36. בעקבות בה"ג, על אדני הכלל שקבע שמואל: "הלכתא כדברי המקל בابل".

הראשון היא מהתורה! ותירצו בעלי ה"תוספות" ששמה שמחת חתן ביום חתונתו, שהיא מועד שלו, עדיפה יותר. סתמו ה"תוספות" ולא הטעימו מדוע.

כדי להעמיק את קושיית התוספות, ראוי להביא את דברי הרמב"ם (הלכות אבל ב, על חומרת האבלות: (1

כמה חמורה מצות אבלות: שהרי נדחית לו (-לכוהן) הטומאה מפני קרוביו כדי שיתעסק עמהן ויתאבל עליהן, שנאמר: "כי אם לשארו הקרוב אליו, לאמו... לה יטמא" - מצות עשה שאם לא רצה להיטמא - מטמאין אותו על כורחו!

להבנת שיטת ה"תוספות" בתירוצם נראה להסתייע בדבריהם במקום אחר (כתובות ד, א), שבו הסבירו מדוע נקראת הביאה הראשונה של החתן והכלה - "בעילת מצוה":

משום דכתיב (ישעיהו נד, ה): "כי בועליך עושיך", ואמרינן (סנהדרין כב, ב): "אין אישה כורתת ברית אלא למי שעושה אותה כלי" ועל ידי כך מידבק בה, ובאין לידי פרייה ורבייה, ולהכי (-ולכן) קרי לה לבעילה ראשונה: "בעילת מצוה".

ושאל ה"שיטה מקובצת" (כתובות ג, ב):

אבל מאיזה טעם נתיר בעילה ראשונה טפי (-יותר) משאר בעילות? אדרבה! אין אישה מתעברת מביאה ראשונה... וכי תאמר: אם כן (-אם אין בבעילה ראשונה משום פרייה ורבייה), אמאי (-מדוע) קרי ליה: "בעילת מצוה"?

על זה השיב בפירושו של בעלי ה"תוספות", המיוסד על הפסוק: "כי בועליך עושיך".

אמור מעתה, שעניין מצות פרייה ורבייה, כשלעצמו, אין בו כדי להעניק לביאה הראשונה את התואר: "בעילת מצוה". ביאה ראשונה היא "בעילת מצוה", אף שהיא כשלעצמה איננה מביאה לפרייה ורבייה, מפני שבה נכרתת הברית בין הבעל והאישה - "ועל ידי כך הוא מידבק בה", כאמור: "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד), ופירש רש"י: "הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד".

הווה אומר: עיקר כריתת הברית והדיבוק ההדדי באים לידי ביטוי בביאה הראשונה, היא "בעילת מצוה" ו"מועד דחתן", וממנה באים בהמשך למצות פרייה ורבייה.

יוצא אפוא שאבן הפינה שירינו בעקרון הזוגיות הוא המסר הרעיוני, ואפשר שהוא הפירוש לשיטת ה"תוספות": "שמה מועד דחתן עדיף טפ"י"<sup>37</sup>.

37. אף שבגמרא עלה הטעם של הפסד צורכי סעודה, הרי שהגאונים לא סברו את הנפקא מינה לעניין פסידא. הרא"ש הביאם וחלק עליהם. הוא ייחס לגאונים את הטעם: "שמעתי שיש

## ”מצוה בה יותר מבשלוחה”

המשנה במסכת קידושין (ב, א) אומרת: ”האיש מקדש בו ובשלוחו, האישה מתקדשת בה ובשלוחה”. שואלת הגמרא (קידושין מא, א): ”השתא בשלוחו מקדש - בו מיבעיא?!”, כלומר: אחר שלמדנו המשנה שאדם יכול לקדש אישה על ידי שליח - היש צורך לומר שיכול לקדשה גם בעצמו?! מדוע אפוא הוצרכה המשנה להשמיענו דבר זה?! מתרצת הגמרא: ”מצוה בו יותר מבשלוחו”. כלומר, מצוה שיקדשנה בעצמו משיקדשנה על ידי שליח, לפי ששכר העוסק במצוות בגופו גדול מהמקימן על ידי שלוחו (עפ”י רש”י, שם).

אכן, נחלקו ה”ראשונים” איזו מצוה מקיים המקדש. יש הסוברים שהקידושין עצמם הם מצוות עשה של תורה: הבא לישא אישה, חייב לקדשה תחילה. אך יש הסוברים שאין הקידושין מצוה מצד עצמם, אלא רק הכשר למצות פרייה ורבייה<sup>38</sup>.

אולם, לפי לשון אחרת בגמרא, יש גם צד איסור בקידושין על ידי שליח, משום ש”אסור לאדם שיקדש את האישה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר (ויקרא יט, ח): 'ואהבת לרעך כמוך'”. כלומר, פעמים שהאיש מקדש על ידי שליח בלי שראה את האישה קודם שקידשה, ויש בזה צד עבירה - שמא כשיראנה לאחר הקידושין, ימצא בה דבר מגונה בעיניו ותימאס בעיניו וישנאנה, וסופו שיעבור על דברי התורה: ”ואהבת לרעך כמוך”.

אמור מעתה, שלפי הלשון השנייה, איננו נזקקים אצל האיש המקדש על ידי שליח לטעם של ”מצוה בו יותר מבשלוחו”, שכן, אצל האיש יש צד של איסור בעניין.

לפי הלשון השנייה, נאמר הטעם של: ”מצוה בו יותר מבשלוחו” - על האישה, שעליה אמרה המשנה: ”האישה מתקדשת בה ובשלוחה”, ושואלת הגמרא: ”השתא בשלוחה מיקדשא - בה מיבעיא?!” - אחר שלימדנו המשנה שהאישה יכולה

---

מי שאומר שיום ראשון של שמחת ימי המשתה דאורייתא. לפי טעם זה, יש תימוכין ליסוד הזוגיות שהנחנו, דהיינו, שזה הטעם שהתורה ציוותה על שמחת חתן וכלה ביום הראשון, יום שנכנסים לחופה, שיש בו משום ייחוד הבורא, כפי שייסדנו. גם המאירי איננו נוקט את הטעם של פסידא ומעלה נימוקים אחרים. גם ב”שיטה מקובצת”, בשם תלמידי רבנו יונה, לא הזכיר את הטעם של פסידא, אלא שמצות שמחת חתונה היא מדאורייתא. גם המב”ט, בספרו ”קריית ספר” על הרמב”ם (הלכות אבל), מעלה את הטעם שהחתן נוהג את שבעת ימי המשתה ואחר כך את ימי אבלות משום שהוא עוסק במצות נישואין, שאף היא מדאורייתא, ופטור מאבלות עד שישלים ימי שמחתו.

מעניין טעמו של אחד מחכמי דורנו, בעל ”חישוקי חמד”, לרבי יצחק זילברשטיין, אשר כתב שחז”ל קבעו שהחתן בועל בעילת מצוה משום שהסדר בתחילת החיים המשותפים חשוב מאוד, ואם יתנהלו כמתוכנן - גם חיהם יתנהלו לעולם בדרך טובה. במסגרתו ואופייו של ספר זה אין מקום להאריך.

38. ראה במהדורת שוטנשטיין שם, הערה 3.

להתקדש על ידי שליח - היש צורך לומר שגם היא עצמה יכולה לקבל את קידושיה?! על קושיה זו משיב רב יוסף ומטעים: "מצוה בה יותר מבשלוחה".

אצל אישה לא קיים צד האיסור המצוי אצל האיש - שלא לקדש אישה קודם שיראנה. החשש שהבעל יתגנה בעיניה ותבוא לשנאתו אם לא תראנו קודם אינו מצוי אצל האישה, שכן: "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" - "משל הוא שהנשים אומרות על בעל כל דהו, שהוא טוב לשבת עם שני גופים משבת אלמנה" (רש"י על הגמ'). ומאחר שהטעם של "איסורא" אינו רלוונטי לגבי האישה, ממילא לגביה שייך הטעם של: "מצוה בה יותר מבשלוחה".

אך איזו מצוה מקיימת האישה בקבלת הקידושין? לפי ה"ראשונים" הסבורים שהקידושין הם רק הכשר מצוה לפרייה ורבייה - הדבר אינו חל על האישה, שהרי היא פטורה ממצות פרייה ורבייה. בקשר לאיזו מצוה נאמר אפוא על האישה, בקבלת הקידושין: "מצוה בה יותר מבשלוחה"<sup>39</sup>?

כמדומה שהיסוד שהנחנו בערך הזוגיות עונה לשאלה זו: האישה המתקדשת לאיש מקיימת בקידושיה מצוה של ייחוד ואחדות הבורא, וקיום מצוה זו - "מצוה בה יותר מבשלוחה"<sup>40</sup>.

הגמרא (יבמות סא, ב) מעלה סיוע מן המשנה לדברי רב נחמן אמר שמואל, שאמר: "אף על פי שיש לו לאדם כמה בנים - אסור לעמוד בלא אישה, שנאמר: 'לא טוב היות האדם לבדו'". הגמרא דוחה ניסיון להקשות מדיוק במשנה על הדברים ומסיימת: "אין לו בנים - נושא אישה בת בנים (-שיכולה להוליד); יש לו בנים - נושא אישה דלאו בת בנים". הווה אומר: אסור לאדם לעמוד בלא אישה, אפילו כשאיננה בת בנים, על אדני הכתוב: "לא טוב היות האדם לבדו". וכן מובא בשאלתות דרב אחאי גאון (שאלתא קסה):

תנו חכימיא במתניתא דילנא (-שנו חכמים במשנה שלנו): "לא ייבטל אדם מפרייה ורבייה, אלא אם כן יש לו בנים", וכי אית ליה - מי מיפטר (-וכי יש לו - האם פטור)?! והא אמר רב נחמן אמר שמואל: "אף על פי שיש לו לאדם בנים - לא יישב בלא אישה, משום דכתיב: 'לא טוב היות האדם לבדו'!" אמרי (-אומר, אתרץ): יש לו בנים - נושא אישה אפילו זקנה אפילו עקרה, אין לו בנים - נושא אישה הראויה לבנים.

39. וראה ב"העמק שאלה" לנצי"ב לשאלתות דרב אחאי גאון (קסה, בשלהי דבריו באות א) שמסיים בניגוד לדעת הרא"ש ולשיטת הרמב"ם ובעל השאלתות: "אלא על כורחך, פירוש: 'כי יקח איש אשה' (-שעניינו קידושין) - הוא מצות עשה".

40. ראה בדברי רבי אברהם בן הרמב"ם, הובא ב"כסף משנה" להלכות אישות א, ב, בשלהי דבריו: "כתב הר"א בנו של רבנו שהקשו לו... ותירץ שבמניין המצוות, בתחילת ההלכה, אמר שהמצוה לישא אישה בכתובה וקידושין, ולא אמר: 'לקדש אישה', וזה שאמר: 'וליקוחין אלו מצות עשה' - לפי שהיא תחילת מצות הנישואין, אבל אירוסין בלא נישואין ודאי לא השלים המצוה עדיין".



הווה אומר: גם כשאין פוטנציאל של פרייה ורבייה, עדיין קיימת החובה שלא להיות בלא אישה. ואפילו גבר שאיננו בר הולדה, ואפילו אין לגביו חשש הרהורי עבירה – ראוי שיישא אישה<sup>41</sup>. אמור מעתה, שהטעם היחיד שנותר להטעים בו את האיסור שלא להיות בלא אישה מעוגן ביסוד הזוגיות שייסדנו.

### ”וכללו בזיוגים”

הפייטן<sup>42</sup>, ב”יצרות” לשבת חול המועד סוכות, פייט:

יחיד כשברא עולמו, וְכָלְלוּ בְּזוּגִים בְּעֲצוּמוֹ, שְׁנַיִם שְׁנַיִם כְּנָאָמוּ.

כשיצר לויתן וזוגתו, כן עָשׂ זִיז שְׁדֵי וְהוֹרְתוּ, וּמְרַעְהוּ אֶלֶף הַרִים וְאֶשְׁתּוּ.

משמעותם של הדברים היא שהקב”ה, שהוא יחיד, כשברא את עולמו, כל<sup>43</sup> אשר ברא בו, ברא בזוגות בעוצמתו, ככתוב בתורה<sup>44</sup>. וכמו שיצר לויתן וזוגתו, כן עשה את העוף הענקי – ”זיז השדה”<sup>45</sup> וזוגתו<sup>46</sup>, וכן את ה”בהמות”, החיה הענקית, על אודותיה אומר משורר תהילים (ג, י): ”כי לי כל חיתו יער, בהמות בהררי־אלף”<sup>47</sup>, ואשתו.

41. אלא אם הוא עוסק בתורה ושוקד בה כבן עזאי, שאז הוא פטור מפרייה ורבייה (ראה מאירי, יבמות סג, ב, בשלהי דבריו).

42. שם הפייטן: יהודה, כרמוז בסוף הקטע הראשון למערכת ה”יוצר”: ”יקבצנו הדור כמאז באריאל, דרכנו הישר ורחם ישרי א־ל, חזקנו כעל יד יקותיאל, קדוש” (”יהודה חזק”). על פי ד’ גולדשמידט, על פי צונז, ח”ג, עמ’ 91.

43. לפי פירוש ע”ט (תרגום לאידיש) למחזור ”רב פנינים”. יש שפירשו: ”והעמיד כלל”, ראה מחזור רינת ישראל עמ’ 462; ויש שפירשו: ”כשברא את המינים השונים”, כי גרסו את הגרסה: ”וכיללו במינים” במקום: ”בזיוגים”, מחזור ד’ גולדשמידט, עמ’ 248.

44. או אולי כפי שציווה: ”שנים שנים באו אל נח אל התבה, זכר ונקבה, כאשר צוה א־להים את נח” (בראשית ז, ט).

45. שלא כפירוש המלבי”ם לתהילים (ג, יא): ”זיז שדי” – שהוא הבעל חיים היותר קטן בבריאה; ושלא כרש”י לתהילים, שם, שפירש: ”רמש השדה”. בתרגום הארמי לתהילים תורגם: ”תרנגול ברא” – תרנגול הבר. וראה במסכת בבא בתרא (עג, ב) סיפורו של רבה בר בר חנה, והתייחסותו של רב אשי, המבטאים את גודלו של העוף, ופירוש רשב”ם שם: ”ראשו מגיע לרקיע”. מתוך שכללו הפייטן עם ה”לויתן וזוגתו” ועם: ”מרעהו אלף הרים ואשתו”, שהוא ה”בהמות”, שור הבר, בוודאי כוונתו לעוף גדול, על אדני מדרש תהילים (בובר, כג, ז): ”תערוך לפני שלחן’ מלויתן ומבהמות וזיז שדי”.

46. מן ההקשר ללויתן ולבהמות, שכתב: ”וזוגתו” ואשתו”, נראה ש”הורתו” כאן היא באמת זוגתו. ואולי הכוונה למי שתהיה הורת צאצאיו.

47. ופירש רש”י: ”הוא שור, שהוא רועה אלף הרים ליום, וכל יום ויום הם צומחים”, ונראה שהפייטן סבור כפירוש זה.

הפייטן מפיט אפוא על שלושת ענקי הבריאה: הלויתן בים, הבהמות ביבשה וזיז השדה בשמיים שנבראו ככל הבריאה "בזווגים" (-עם נקבותיהם), אך את הנקבות הרג "בביתוֹקִים (-בחרב) ומלחם לעתיד לבוא לצדיקים".

### **"וציוונו על העריות"**

נוסח ברכת האירוסין הנוהגת היום היא: "אשר קידשנו במצוותיו, וציוונו על העריות ואסר לנו את הארוסות...". ואולם, נוסח הרמב"ם (הלכות אישות ג, כד) הוא: "אשר קידשנו במצוותיו, והבדילנו מן העריות".

ה"מגיד משנה" הטעים את גרסת הרמב"ם וכתב: "וגרסה נכונה היא, והוא על מה שאמרו (-חז"ל): 'קדושים תהיו' (ויקרא יט, ב) - 'הוו פרושין מן העריות'". "פרושים" משמעותו אפוא: **מובדלים**.

בספר "מעשה רב"<sup>48</sup> על הרמב"ם, נכתב:

ראיתי בשו"ת מהר"מ מרוטנבורג כ"י סי' תקנ"ד, שכתב בשם הר"י, שפירוש: "וציוונו על העריות" - לעשות האשה ערוה בקידושיה, עכ"ל.

ונראה לי, דלפי זה יש לפרש גם כן: "ואסר לנו את הארוסות", דרוצה לומר, שגם על ידי אירוסין לבד אסורה לעלמא (-לכל העולם), ולא כבני נח, דתליא לדידהו (-שלדידם תלוי הדבר) דווקא בבעולת בעל.

גם הרא"ש (כתובות א, יב) עסק בעניין והטעים:

יש מקשים על נוסח ברכה זו: ...היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה?! והלוא, אין אנו מברכין: "שאסר לנו איבר מן החי והתיר לנו את השחוט"! ועוד, מה עניין להזכיר עריות בכאן?! ועוד, מה לנו להזכיר חופה בכאן, כיון שמברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין ובלא חופה!

ונראה לי, כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה, כי פרייה ורבייה היינו קיום המצוה... וברכה זו נתקנה לתת שבח להקדוש ברוך הוא: אשר קידשנו במצוותיו והבדילנו מן העמים וציוונו לקדש אישה המותרת לנו, ולא אחת מן העריות.

הר"ן (כתובות ז, ב) הקשה גם הוא את קושיית הרא"ש והשיב:

דלפי שהקידושין דבר תורה, ובדין היה לברך עליהן עובר לעשייתן כדרך שאר מצוות, והכא אי אפשר, לפי שאין עשייתה גמר מלאכתה... - לפיכך תיקנו עליהן ברכה זו:

"אשר קידשנו במצוותיו, וציוונו על העריות" - כלומר: שאין קידושין תופסין בהן; "ואסר לנו את הארוסות" - כלומר: שאף על פי שקידושין תופסים בהן - אסורות לנו עד שייכנסו לחופה.

48. ראה בנספח הרבנים שבסוף ספרנו.

ה"חת"ם סופר" (שו"ת א, נה) נזקק אף הוא לאותה שאלה וחידוש:

הנה נוסח הרמב"ם: "שהבדילנו מן העריות", דקשיה ליה (-שקשה לו) נוסח: "וציוונו", שהרי אזהרת איסור הוא, ולא ציווי. והר"ן ריש כתובות האריך בזה, היכן מצינו ברכה על איפרושי מאיסורא.

וזה ימים כבירים תמהתי מאוד היכן מצינו דעריות הוא איסורי ערווה, כי לשון: "עריות" הוא דבקות והשרשה זה בזה: "כְּמַעַר אִישׁ וּלְוִיֹּת" (מלכים א ז, לו) – כאיש המעורה בלוויה שלו (יומא נד, ב). ואך בתורה נכתבים שתי פרשיות בעריות האסורים לידבק בהן, על כן רגיל על לשון חכמים: "עריות", ורוצה לומר: האסורים.

אבל, "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על העריות" – היינו, שציוונו על התדבקות "מעַר אִישׁ וּלְוִיֹּת", והיינו מפסוק: "ודבק באשתו", ולא תיקנו לשון: "וציוונו" על פרייה ורבייה, משום שזה אין בידו, אבל **ההידבקות** בידו לקיים. ואם כן, מאי קושיה לרמב"ם ולר"ן הנ"ל?!

ושבתי וראיתי, משום הכי ייחדו לשון "עריות" על הדבקות האסור, ולשון: "בעילה" על בעילה של מצוה. ובתורה גופיה (-עצמה), במקום האזהרה כתיב: "לא תגלה **ערותה**", ובמקום מצוה כתיב (דברים כד, א): "**ובעלה**", משום דסתם לשון: "בעילה" – היינו גמר ביאה, וסתם לשון: "מעַר אִישׁ" – היינו דבקות בעלמא בהעראה, ועיקר מצוה לגמור ביאה, ולא ח"ו לערות ולפרוש. על כן, במקום מצוה נקט לשון: "ובעלה", ובאיסור חייב אפילו על העראה – על כן נקט לשון ערווה ועריות. ומיִושב קצת קושייתנו הנ"ל.

ה"חת"ם סופר" מחדש אפוא שלשון "עריות" איננו ביטוי לאיסור, אלא להיפך: לשון דבקות והשרשה זה בזה. הוא מייסד את חידושו על הפסוק המופיע בתיאור עשיית "המכונות" (-בסיסים ניידים שהעמידו עליהם את הכיורים במקדש)<sup>49</sup>, המתאר את החריטות והגילופים שנעשו על דופנות המכונה, כאמור (שם): "ויפתח (-גילף, חרט צורות) על הלחת ידִתיה, ועל מסגרתיה כרובים, אריות ותמֵרות, כמעַר אִישׁ וּלְוִיֹּת סביב".

החידוש מעוגן במילים: "כמעַר אִישׁ וּלְוִיֹּת", כפי שהתפרש ונדרש בגמרא (יומא נד, א)<sup>50</sup>: "כאיש המעורה בלוויה שלו", ופירש שם רש"י: "(-כאיש) הנדבק וחבוק באשתו בין זרועותיו"<sup>51</sup>, וכן: "פתח סביב כזכר ונקבה החבוקים בזרועותיהן, כן פירשו רבותינו"<sup>52</sup>. לעניין זה אומר ריש לקיש בגמרא (שם שם, ב):

49. התיאור במלכים א ז, כז-לז.

50. ראה בדעת מקרא (מלכים א ז, כט; לו) את הפירושים למילים "לִוִיֹּת" ו"כמעַר אִישׁ".

51. "כמעַר" – לשון מעורה, דבוק, מחובר; "ולִוִיֹּת" – לשון: בת לויתו, דהיינו אשתו. את הפסוק (בראשית כט, לד): "הפעם ילוה אישי אלי" – תרגם אונקלוס: "הדא זמנא **יתחבר** לי בעלי".

52. בפירושו למלכים שם; "כמעַר" – לשון אחיזה ודיבוק, כזכר המעורה בנקבה" (שם). על כך

בשעה שנכנסו נכרים להיכל, ראו כרובים המעורין זה בזה, הוציאו לשוק, ואמרו: "ישראל הללו, שברכתן ברכה וקללתן קללה, יעסקו בדברים הללו?!", מיד הזילום, שנאמר: "כל מכבדיה הזילה כי ראו ערותה" (איכה א, ח)<sup>53</sup>.

לחידושו של ה"חת"ם סופר, לשון "עריות" הוא אפוא לשון **דבקות והשרשה**. אמור מעתה, שלשון ברכת אירוסין: "אשר קידשנו במצוותיו, **וציוונו על העריות**" – משמעותו: שציוונו להידיבק בנשותינו, כפי שאומר הפסוק (בראשית ב, כד): "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו **ודבק** באשתו, והיו לבשר אחד". ובאמת, הלשון: "וציוונו" בברכת האירוסין איננה מכוונת למצות "פרו ורבו", משום שמצוה זו – שיהיה לו זרע – איננה בידי האדם. המצוה שכן אפשר לצוות עליה היא ההידבקות באשתו, שאותה יש בידו לקיים.

העולה מחידושו של ה"חת"ם סופר הוא שנצטוונו במצוה מיוחדת של: "ודבק באשתו" – לשון דבקות, חיבור והשרשה זה בזה. התדבקות והתחברות זו הופכת שניים – לאחד, ובזה שכינה ביניהם, שכן: מחד גיסא, היא שוללת את היות האדם

---

ייסד רבי אלעזר הקלירי בקינתו (מובא בקינות לתשעה באב, מוגה ומבואר בידי דניאל גולדשמידט, קינה כה), הפותחת במילים: "תִּסְתֵּר לְאֵלִים תְּרִשִׁישִׁים מִרְן" ומתארת את שדידת כלי המקדש: "לויות המורד מעת הורדו, הטללים עוד לברכה לא ירדו". גולדשמידט ביאר: "ציורי הכיור, ע"פ מ"א ז, כט". בספר הקינות לתשעה באב, עפ"י רבי חייא חזן, נוסף: "והם הכרובים המצוירים בכותלי הבית בטסי זהב".

53. גם מדרש זה מצא את ביטוי בקינתו הנ"ל של הקלירי: "טס עמוני ומואבי והוציאו הכרובים, ובכליבה (-בתיבה) היו אותם מסובבים, הינה ככל הגויים בית יהודה חשובים". נראה כי מקורו של הקלירי הוא במקבילו, בפסיקתא דרב כהנא (יט, א), ששם נוסף: "נכנסו עמהם עמנים ומואבים".

את שאלת הגמרא ביומא דלעיל, תירץ רב אחא בר יעקב, שמדובר בבית שני, וכי אין הכוונה לכרובים שהיו בקודש הקודשים, אלא ל"כרובים דצורתא" – ציורים שהיו מצוירים בכותל בצבעים או חקוקים בקירות העץ לפנים מכותלי האבנים (עפ"י רש"י). אפשר שציורי הכרובים היו מצויים גם על שלוש עשרה הפרוכות שהיו בבית ראשון וגם על הקירות בבית שני.

על דברי ריש לקיש: "והוציאו לשוק", כתב רש"י: "קיפלום (-קילפום) מן הכותל". כוונת ריש לקיש אפוא, שכאשר נכנסו הנוכרים להיכל בעת חורבן הבית, ראו שבכותל ההיכל מצוירים "כרובים המעוררים זה בזה". לפי פשוטם של דברים, כך ציירו וחקקו מלכתחילה את הכרובים, דמות איש ואישה דבוקים זה בזה. כן משמע מהריטב"א בחידושו לבבא בתרא (צט, א). אכן, בחידושו לגמרא ביומא כתב שמצבם של הכרובים על הקיר היה משתנה כפי שהיה אצל הכרובים בקודש הקודשים, שתנוחתם הייתה משתנה אם ישראל היו עושים רצונו של מקום אם לאו, ואלו דבריו: "והנכון, כמו שפירש הרא"ם ז"ל (-הר"י מיגש), דהני נמי בנס היו מעורין עכשיו, אלא שנעשה נס לרעה כדי לגלות ערותן". ואין להוסיף עוד בסוגיה כאן.

יחידי – שהרי הקב"ה לבדו הוא יחידי, ואי אפשר לומר שהקב"ה אֵל־לוּה מושל בשמיים והאדם מושל בארץ, ושתי רשויות הן. מאידך גיסא, היא גם שוללת את הטעות ששני "אדם" נבראו: איש ואישה, דהיינו, שיש שתי רשויות מושלות בעולם: אלוהות אחת בראה את האדם, ואלוהות אחרת בראה את האישה. רעיון זה בא לידי ביטוי אפוא בברכת האירוסין שטבעו חכמים: "וציוונו על העריות".

## הבעל יורש את אשתו

שונה היא ירושת הבעל על פי ההלכה משאר דיני ירושת קרובים.

נחלקו הדעות אם ירושת הבעל מדאורייתא או שמן התורה אין הבעל יורש את אשתו, ודין זה הוא רק מתקנת חכמים<sup>54</sup>.

לפי הדעה שירושת הבעל **מדאורייתא**, נלמד הדבר מפסוק בפרשת הנחלות (במדבר כז, יא): "...ונתתם את נחלתו **לשאר** הקרב אליו יורש אתה", ודרשו חז"ל<sup>55</sup> (בבא בתרא קיא, ב): "'שאר' – זו אשתו, מלמד שהבעל יורש את אשתו". הרמב"ם (הלכות נחלות א, ח) נוקט את הדעה החולקת ופוסק שירושת הבעל היא **מדרבנן**: "האישה אינה יורשת את בעלה כלל, והבעל יורש את כל נכסי אשתו – **מדברי סופרים**...". אכן, לרוב הדעות, ירושת הבעל היא מן **התורה**.

ישנה גם דעה שלישית, כפי שמסוכם באנציקלופדיה התלמודית (כה, ירושת הבעל):

כתבו ראשונים, שעיקר הדבר מסורת הוא בידינו, הלכה למשה מסיני, שהבעל יורש את אשתו, שדבר זה יש לו רמז מן התורה, אלא, שאין בידינו מסורת על מקום הרמז.

מכל מקום, הבעל איננו יורש את אשתו מן האירוסין (-קידושין). המקור לכך הוא בברייתא בגמרא (בבא מציעא יח, א): "אשתו ארוסה... מתה – אינו יורשה", ופירש רש"י על אתר: "דירושת הבעל נפקא לן (-יוצאת לנו, אנו למדים) מ'שאר' הקרוב אליו ממשפחתו יורש אותה... והאי (-וזה) לאו: 'שאר' הוא".

בעלי ה"תוספות" (בבא בתרא קיא, א, ד"ה: "מתה") מסבירים, שירושת הבעל את אשתו איננה כירושת קרובים אחרים. הבעל יורש את אשתו בשל היותה: "שאר". המונח: "שאר" בתורה הוא במשמעות של: "שאר בשרו" (ויקרא יח, ו; שם כה, מט), כדבריהם:

מגלן (-מגין לנו) דבעל קודם לבן? ויש לומר, כיון שהבעל אינו יורש מחמת קרובה, אלא מחמת שאירות, שהן חשובין כ"בשר אחד" (בראשית ב, כד), אם

54. השולחן ערוך לא גילה הכרעתו (ראה: "רב פעלים" לרבי יוסף חיים, "הבן איש חי", חו"מ ח"ד, ו, שכתב: "ומאחר כי מרן ז"ל לא גילה דעתו בזה בשו"ע, יש לומר ק"ל כרשב"ם ודעמיה"), אך הוא מגביל את הירושה ל"במוחזק" ולא "בראו". ואין כאן המקום לפרט.

55. ראה שם בגמרא דיון על אופן הלימוד, לרבות על הלימוד שאין אישה יורשת בעלה.

כן: כמו שהוא קודם לשאר קרובים - כך הוא קודם לבן, דמאי לי האי ומאי לי האי (-שמה לי זה ומה לי זה?)".

גם הרשב"ם (בבא בתרא קיא, ב) יוצר את הזיקה לקורבת "בשר אחד", ואומר: "ונתתם את נחלתו לשארו" - זו אשתו, כדכתיב: 'והיו לבשר אחד'. הרשב"ם (שם קמו, ב) עקבי בשיטתו ומפרטה:

"נפלה עליה חורבה ומתה"<sup>56</sup> - ובא הבעל לפני בית דין והיה רוצה לירש את אשתו... "ואמרו חכמים: הואיל ונכנס אחריה לבודקה, מתה - אינו יורשה" - דכיון דהיה בדעתו לגרשה אם ימצאנה בעלת מום, ובתוך כך מתה קודם שנתפייסו - אינו זוכה בירושה. ומהכא שמעינן (-ומכאן אנו שומעים) שמי שמתה אשתו מתוך קטטה, שיש בדעתו לגרשה - שוב אינו יורשה, כדאמרין במסכת גיטין (יה, א): "משנתן עיניו לגרשה - שוב אין לבעל פירות (-פירות נכסי מילוג)".

אכן, הרא"ש (בבא בתרא ט, טז) חלוק על הרשב"ם ואומר: "אבל ירושה דאורייתא - מי הפקיע ירושתו אם הוא שונאה?! אטו (-האם) אב שבנו שונאו - לא יירשנו?!"<sup>57</sup>. הרא"ש איננו מקבל את גישת הרשב"ם ובעלי ה"תוספות"<sup>58</sup> בדבר מצב הביניים של פגיעה ב"והיו לבשר אחד".

רבי משה איסרליש, הרמ"א (אבה"ע ז, ה), מביא את הדעה הנסמכת על שיטת הרשב"ם ואומר: "המורד על אשתו או מדירה ואינו נוהג עמה מנהג אישות, יש אומרים דאם מתה - אינו יורשה".

נחלקו אפוא הפוסקים אם זכות הבעל לרשת את אשתו פוקעת במהלך הנישואין בעקבות רמה כזאת או אחרת של פירוד<sup>59</sup>, כגון:

- מי שהייתה לו קטטה עם אשתו, ומתה קודם שהתפייסו.
- היה בדעת הבעל לגרשה מחמת קטטה.
- הבעל מורד על אשתו מתשמיש או שהדיר את אשתו ממנו.
- אם בדעתו לגרשה מחמת מום. יש מבחינים לעניין זה בין הסבורים שירושת הבעל מדאורייתא לבין הסבורים שירושתו מתקנת חכמים.

56. הגמרא מדברת באדם, שאמרו לו שאשתו חולה במחלה שנפגם חוש הריח שלה, ועל כן נכנס אחריה לחורבה לבודקה.

57. "הטור" (אבה"ע, ז) הביא את דעת הרשב"ם ואת אי הסכמת אביו הרא"ש, ולא הכריע.

58. וכן ראה שו"ת רש"י (סימן רח) שלא כשיטת רשב"ם ו"התוספות".

59. ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך כה, ערך: "ירושת הבעל", סעיף ג - "במקום קטטה ופירוד".

- דווקא כשהאיש פשע בה אינו יורשה, אבל לא כשהיא פשעה בו.
  - אם הסכימו להתגרש וקבעו מועד – פקעה זכות הירושה (משפטי עוזיאל ז, עט).
- הסבורים שגם במהלך הנישואין אפשר שתופקע זכות הבעל לרשת את אשתו, סבורים שמשפקע בין בני הזוג המעמד של: "שאר" – שהוא המצב של: "והיו לבשר אחד" – פקעה גם זכות הירושה של הבעל.

מקצה אחד ניצבת הדעה שכל עוד לא פקעו הנישואין – לא פקע המצב של "שארות" בין בני הזוג, ועל כן עומדת לבעל זכות הירושה, מקצה שני ניצבת הדעה שאף שהנישואין פורמלית בתוקפם, אך למעשה לא שורר מצב של "שארות" בין בני הזוג, ואין הם מתנהגים עוד כ"בשר אחד", כגון שקטטה ביניהם, ועל כן פגה זכות הירושה של הבעל. בין שתי הדעות הקוטביות מצויות דעות ביניים שזכות הירושה של הבעל פגה בהתאם לעומק הפירוד שבין בני הזוג, חרף היותם במעמד של נשואים.

הכול מסכימים אפוא שהבעל קודם בירושת אשתו לשאר הקרובים, לרבות הבנים: הן לדעה שהבעל יורש את אשתו מדין "שארות", שהוא ואשתו חשובים כ"בשר אחד", וקרבה זו עדיפה על כל קרבת משפחה; הן לדעה שאף שירושת הבעל מיוסדת על דין קרובה, קודמת קרובה זו לכל קרבה אחרת; הן לדעה שירושת הבעל את אשתו היא בגדר: "גזרת מלך", והתורה זיכתה לו לרשת את אשתו.

כמדומה, שאבן הפינה שיסדנו מטעימה בטוב־טעם ודעת על שום מה קודם הבעל ליורשים אחרים בירושת אשתו. טעם אחד לכל השיטות: נישואי איש ואישה שוללים את האפשרות לטעות המלאכים ולטענת המינים ששתי רשויות הן, ומכריזים על ייחוד הבורא ואחדותו.

ערך הזוגיות הוא אפוא יסוד מוסד בעולמה של היהדות, שכן, בעצם התממשותו הוא מכריז ואומר את אשר אומרים ישראל פעמיים באהבה, בכל יום תמיד: "שמע ישראל, ה' אֱלֹהֵינו, ה' אחד!"